

VAASAN AMMATTIKORKEAKOULU
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Iida-Maria Hautala

Alle 3-vuotiaiden lasten osallisuus Pilke
päiväkoti Pikkuponissa

Sosiaali- ja terveysala
2020

TIIVISTELMÄ

Tekijä	Iida-Maria Hautala
Opinnäytetyön nimi	Alle 3-vuotiaiden lasten osallisuus Pilke päiväkot Pikkuponissa
Vuosi	2020
Kieli	suomi
Sivumäärä	64+ 3 liitettä
Ohjaaja	Ulla Isosaari

Uudistuneen varhaiskasvatuslain sekä valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman myötä lasten osallisuutta on alettu painottamaan entistä enemmän varhaiskasvatuksen toiminnassa. Tällä tutkimuksella haluttiin selvittää, mitä alle 3-vuotiaiden osallisuus on varhaiskasvatuksen opettajien näkökulmasta, ja miten lasten osallisuuttaan voidaan edistää Pilke päiväkot Pikkuponissa.

Teorettinen viitekehys koostuu varhaiskasvatuksen määrittelystä, varhaiskasvatussuunnitelman perusteista sekä varhaiskasvatuksen toimintakulttuurista ja henkilöstöstä. Teoreettiseen viitekehykseen kuuluu myös kuvaus osallisuudesta, sen moniulotteisuudesta, lapsen osallisuuteen liittyvistä tekijöistä varhaiskasvatuksessa sekä katsaus alle 3-vuotiaiden lasten kehityksestä. Lisäksi teoriaosuudessa käsitellään Pilketä varhaiskasvattajana, sen arvoja sekä Pilke päiväkot Pikkuponia. Tutkimukseen osallistui kolmen lapsiryhmän varhaiskasvatuksen opettajat Pilke päiväkot Pikkuponissa. Tutkimus tehtiin laadullisella eli kvalitatiivisella menetelmäsuuntauksella. Tutkimus toteutettiin kyselylomakkeilla ja analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin mukaisesti.

Tutkimuksesta nousi selkeästi esille, että varhaiskasvatuksen opettajat tiedostivat lapsen osallisuuden moniulotteisuuden. Lasten osallisuutta pidettiin tärkeänä ja sen toteutumiseen myös kiinnitettiin erityistä huomiota päiväkodin toiminnassa. Alle 3-vuotiaiden osallisuus näkyy päiväkodin arjessa monipuolisesti eri tilanteissa. Lasten kiinnostuksen kohteiden havainnointi sekä mielipiteiden kuunteleminen oli yksi merkittävä keino osallistaa lasta toiminnan suunnittelussa. Lasten osallisuutta haluttiin edistää etenkin pienryhmätoiminnan vahvistamisella ja kehittämisellä.

ABSTRACT

Author	Iida-Maria Hautala
Title	The Participation of Children under the Age of Three in Pilke Kindergarten Pikkuponi
Year	2020
Language	Finnish
Pages	64+ 3 Appendices
Name of Supervisor	Ulla Isosaari

Children's participation has been emphasized more in the activities of early childhood education due to the renewed Act on Early Childhood Education and Care act and the national plan of early childhood education. The objective of this bachelor's thesis was to determine what the participation of children under the age of three is in early childhood education from the teachers' point of view and how children's participation could be improved in Pilke kindergarten Pikkuponi.

The theoretical frame consists of the definition of early childhood education, national core curriculum for early childhood education and care and operation model of early childhood education and human resources. The theoretical frame also includes a description of children's participation and its multidimensionality, factors related to children's participation in early childhood education and an overview of the development of children under the age of three. In addition, the theoretical frame deals with Pilke's role as an early childhood educator, their values and Pilke kindergarten Pikkuponi. The early childhood education teachers of three groups in Pilke kindergarten Pikkuponi participated in the study. The study was qualitative. The study was carried out with a questionnaire and the results were analyzed with content analysis method.

The study showed clearly that early childhood education teachers are aware of the multidimensionality of children's participation. The participation of children was considered important and special attention was paid to its implementation in the kindergarten's activities. The participation of children under the age of three manifests itself diversely in various situations in the daily life of kindergarten. Observing the children's own interests and listening to their opinions were the most significant ways to participate children in the planning of the activities. A further aim was to improve the participation especially by strengthening and developing small group activities.

Keywords	Early childhood education, participation, pedagogy, a child's development
----------	---

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	8
2	TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TAVOITTEET	9
3	VARHAISKASVATUS JA LAPSEN OSALLISUUS	10
3.1	Varhaiskasvatus	10
3.1.1	Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet.....	12
3.1.2	Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri.....	13
3.1.3	Varhaiskasvatuksen henkilöstö	15
3.2	Osallisuus	16
3.2.1	Osallisuuden moniulotteisuus	17
3.2.2	Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa	20
3.2.3	Varhaiskasvattajan rooli osallisuuden toteutumisessa	21
3.2.4	Osallisuutta vahvistava pedagogiikka	23
3.2.5	Pienryhmätoiminta osallisuutta vahvistamassa.....	24
3.3	Pilke varhaiskasvattajana	25
3.3.1	Pilkkeen arvot	26
3.3.2	Pilke päiväkoti Pikkuponi	26
3.4	Aikaisemmat tutkimukset aiheeseen liittyen	27
4	ALLE 3-VUOTIAIDEN LASTEN KEHITYS	29
4.1.1	Sosiaalinen kehitys.....	30
4.1.2	Emotionaalinen kehitys.....	32
4.1.3	Motorinen kehitys	33
4.1.4	Kehitystä suojaavat tekijät	35
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	37
5.1	Tutkimusote	37
5.2	Aineiston keruu.....	37
5.3	Aineiston analysointi	39
6	TUTKIMUSTULOKSET.....	41

6.1 Osallisuuden määrittely	41
6.2 Lasten osallisuuden huomioiminen toiminnan suunnittelussa.....	43
6.3 Osallistava pedagogiikka ja sen toteuttaminen	45
6.4 Osallisuutta edistävät tilanteet ja niiden huomioiminen päiväkodissa	47
6.5 Varhaiskasvatuksen opettajan rooli osallisuuden edistämässä.....	49
6.6 Haasteet lapsen osallisuuden toteutumisessa	51
6.7 Osallisuuden kehittäminen koko päiväkodin toiminnassa.....	52
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	54
7.1 Tutkimuksen johtopäätökset	54
7.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	58
7.3 Tutkijan oppimisprosessi	61
7.4 Jatkotutkimusaiheet.....	62
LÄHTEET	63

LIITTEET

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

Kuvio 1. Malli lasten osallisuudesta.

LIITELUETTELO**LIITE 1.** Saatekirje.**LIITE 2.** Kysymykset varhaiskasvatuksen opettajille.**LIITE 3.** Analyysiesimerkki.

1 JOHDANTO

Suomen varhaiskasvatus on ollut muutosten keskellä viimeisten vuosikymmenten aikana. Aiemmin hyvinkin aikuisjohtajuuspainotteinen sekä opetus- ja toimintatuokiokeskeinen ajattelumalli alkoi väistyä 1990-luvulla, kun nykyisen varhaiskasvatuksen keskeisiä painotuksia ryhdyttiin kehittämään. Tarkoituksena oli saada varhaiskasvatuksesta aikaisempaa lapsilähtöisempi. Tänä päivänä varhaiskasvatuksen pedagoginen ote on vahvistunut ja muuttunut lasta enemmän osallistavaksi. Lapsi nähdään aloitteellisena ja aktiivisena toimijana, joka osallistuu toiminta- ja oppimisympäristöjen suunnitteluun, toteuttamiseen ja kehittämiseen. (Turja 2017, 40–41.)

Pilke päiväkoti Pikkuponi on yksityinen päiväkoti, joka on osa valtakunnallisesti toimivaa Pilke päiväkoti Oy:n päiväkotiketjua. Pilke päiväkoti tarjoaa varhaiskasvatusta pääasiassa palvelusetelimallilla osana kunnan varhaiskasvatuspalveluita. Pilke päiväkotien tärkeimpänä tavoitteena on antaa lapselle ”hyvä päivä oppia joka päivä”. Toiminta- ajatuksena on tarjota lapselle muokkautuvat oppimisympäristöt, joissa korostuu lapsen oppimisen ja kasvun tukeminen, aktiivisuuden ja osallisuuden vahvistaminen, kasvattajien pedagoginen osaaminen sekä kannustava ja motivoiva ilmapiiri. Pilkkeen arvoja ovat turvallisuus, suvaitsevaisuus, myönteisyys, osallisuus sekä innovatiivisuus. (Pilke 2020.)

Tutkimuksella haluttiin selvittää mitä alle 3-vuotiaiden osallisuus on varhaiskasvatuksen opettajien näkökulmasta ja miten lasten osallisuuttaan voidaan vahvistaa päiväkoti Pikkuponissa. Tutkimus toteutettiin laadullisena kyselytutkimuksena Pikkuponin varhaiskasvatuksen opettajille, jotka työskentelevät alle 3-vuotiaiden lasten kanssa. Aineisto kerättiin paperillisena kyselylomakkeena ja analysoitiin hyödyntäen aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Tutkimuksen kautta Pikkuponin henkilöstö saa arvokasta tietoa alle 3-vuotiaiden osallisuuden huomioimisen toteutumisesta ja edistämisestä omassa päiväkodissaan.

2 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Tutkimus tarkastelee alle 3-vuotiaiden lasten osallisuutta Pilke Pikkuponin arjessa sekä osallisuuden edistämistä toiminnan suunnittelussa, arvioinnissa ja kehittämisessä. Työskentelen itse Pikkuponissa varhaiskasvatuksen opettajan työtehtävissä ja lasten osallisuuden vahvistamisen olen kokenut tärkeäksi painopistealueeksi kehittäessä työtä entistä lapsilähtöisemmäksi.

Tavoitteena oli saada kattavaa tietoa pienten lasten osallisuuden ja aktiivisuuden huomioimisesta päiväkodin toiminnassa ja sen edistämisessä. Tutkimuksen kohderyhmänä olivat Pikkuponin varhaiskasvatuksen opettajat, jotka työskentelevät alle 3-vuotiaiden lasten parissa eri ryhmissä. Tutkimuksen aineisto kerättiin kyselylomakkeella, jossa oli kahdeksan avointa kysymystä. Tutkimuksen kautta Pikkuponin henkilöstö saa arvokasta tietoa lasten osallisuuden toteutumisesta omassa yksikössään. Tutkimuksen myötä he voivat sekä yksilötasolla että yhteisesti koko työyhteisön näkökulmasta tarkastella lasten osallisuuden toteutumista ja edistämistä. Tutkimuksen kautta koko varhaiskasvatuksen henkilöstö saa tietoa Pikkuponin ryhmien toimintatavoista toteuttaa ja kehittää lasten osallisuutta.

Tutkimukselle nousi kaksi tutkimuskysymystä, joiden kautta selvitettiin alle 3-vuotiaiden lasten osallisuutta ja sen kehitystä päiväkodin arjessa.

Tutkimuskysymykset:

1. Mitä alle 3-vuotiaiden osallisuus on varhaiskasvatuksen opettajien näkökulmasta?
2. Miten alle 3-vuotiaiden osallisuutta voidaan varhaiskasvatuksessa edistää?

3 VARHAISKASVATUS JA LAPSEN OSALLISUUS

Suomalainen varhaiskasvatus on ollut kovan muutoksen alla viimeisten vuosikymmenten aikana ja erityisesti lapsen osallisuuden kehittäminen on ollut keskeisenä päämääränä. Se on myös nostettu yhdeksi keskeiseksi kehittämiskohteeksi valtakunnallisissa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Leskisenoja 2019, 268). Tänä päivänä varhaiskasvatuksen pedagoginen ote on vahvistunut ja lapsen asema aktiivisena ja osallistuvana toimijana on vakiintunut. Lasta tulee osallistaa oman ikätason mukaisesti toiminta- ja oppimisympäristöjen suunnitteluun, toteuttamiseen ja kehittämiseen. (Turja 2017, 40–41.)

Osallisuuden toteutumisella katsotaan olevan merkittävä yhteys lapsen kehitykseen, kasvuun ja oppimiseen. Lapsen mahdollisuudet vaikuttaa ja olla osallisena toiminnassa omista lähtökohdistaan edistävät lapsen kokemusta merkityksellisyydestään niin yksilönä kuin ryhmän jäsenenä. Osallisuudella on myös vaikutusta koko ryhmän myönteisen ilmapiirin synnyssä. (Leskisenoja 2019, 268–269, 277.)

3.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatus on lapselle suunnattua pedagogisesti painottuvaa kasvatuksen, hoidon ja opetuksen kokonaisuus, jossa keskeisessä osassa ovat toiminnan suunnitelmallisuus ja tavoitteellisuus (Varhaiskasvatuslaki 540/2018). Varhaiskasvatuksen taustalla on näkemys lapsesta aktiivisena ja osallistuvana toimijana, joka omien kykyjen puitteissa otetaan mukaan toiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin (Opetushallitus 2020).

Varhaiskasvatuslaki (540/2018) on määritellyt varhaiskasvatukselle keskeiset tavoitteet. Tavoitteisiin kuuluu lapsen kehityksen, kasvun ja oppimisen kokonaisvaltainen ja ikätasoinen tukeminen, tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden edistäminen sekä syrjäytymisen ehkäisy. Varhaiskasvatuksessa tulee toteuttaa monipuolista pedagogista toimintaa, johon kuuluu lapsen leikkiin, liikkumiseen, taiteeseen ja kulttuuriperintöön liittyvät myönteiset oppimiskokemukset. Lapselle tulee luoda turvallinen varhaiskasvatusympäristö, jossa toteutuu koulutuksellinen

tasa-arvo, ja joka tukee lapsen edellytyksiä elinikäistä oppimista. Lisäksi varhaiskasvatukseen on edistettävä mahdollisimman pysyviä vuorovaikutussuhteita lasten ja varhaiskasvatushenkilöstön välillä sekä turvata lasta kunnioittava toimintatapa. Jokaisella lapsella on oltava yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, yhdenvertaiseen kohteluun sekä tasa-arvoon. (Varhaiskasvatustalaki 540/2018.)

Varhaiskasvatukseen tulee antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa kulttuuriperinnettä sekä jokaisen kielellisiä, uskonnollisia ja katsomuksellisia taustoja. Varhaiskasvatukseen henkilöstöllä on velvollisuus tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaiset tukimuodot monialaisessa yhteistyössä muiden tahojen kanssa. Varhaiskasvatukseen tavoitteena on myös kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimimista vertaisryhmissä sekä ohjata eettisesti vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten ihmisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen. (Varhaiskasvatustalaki 540/2018.)

Varhaiskasvatustalaki korostaa myös lapsen oikeutta osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeissa asioissa. Lisäksi varhaiskasvatukseen tehtävänä on tukea huoltajia kasvatustyössä sekä toimia huoltajien kanssa yhteistyössä lapsen tasapainoisen kehityksen ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin parhaaksi. (Varhaiskasvatustalaki 540/2018.)

Varhaiskasvatus kuuluu osaksi suomalaista koulutusjärjestelmää ja siihen on jokaisella alle kouluikäisellä lapsella oikeus vanhempien päätöksellä. Varhaiskasvatusta tarjotaan päiväkodissa, perhepäivähoidossa tai avoimena varhaiskasvatustoimintana esimerkiksi leikki- tai kerhotoimintana (Opetushallitus 2020). Varhaiskasvatukseen toimintaan liittyy vahvasti arvopohjaisuus. Ensisijaisesti siihen on vaikuttanut vuonna 1989 voimaan tullut Yhdistyneiden Kansakuntien lapsen oikeuksien yleissopimus, jonka päällimmäisenä tarkoituksena on varmistaa lapsen edun ensisijaisuus. Salmisen mukaan varhaiskasvatuksessa tämä tarkoittaa lapsen mielipiteiden ja toiveiden huomioon

ottamista sekä lapsen oikeutta hyvinvointiin, suojeluun ja huolenpitoon sekä tasa-arvoiseen kohteluun. (Salminen 2017, 136.)

Varhaislapsuutta tarkastellessa on sen merkityksellisyyden huomioiminen omana elämänvaiheenaan jo itsessään tärkeää. Salminen nostaa esille myös varhaiskasvatuksen keskiössä vaikuttavan lapsen yksilöllisyyden korostamisen sekä lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, hyvinvoinnin sekä kehityksen tukemisen. (Salminen 2017, 136.) Varhaiskasvatus on tärkeä osa lapsen kasvua ja kehitystä; siellä opitut tiedot ja taidot valmistelevat lasta koulua varten ja antavat myös lähtökohdat osallistuvalla toimijuudella myös yhteiskunnassa (Opetushallitus 2020).

3.1.1 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet

Opetushallitus on laatinut uudet valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, jotka tulivat voimaan vuoden 2019 alusta alkaen (Opetushallitus 2020). Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet määrittävät varhaiskasvatuksen yhdenvertaisen toteutumisen sekä varhaiskasvatuslaissa säädettyjen tavoitteiden ja toiminnan laadun kehittämisen koko maassa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta laaditaan paikalliset ja lasten yksilölliset varhaiskasvatussuunnitelmat sekä ryhmävasut. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden taustalla on muun muassa YK:n lapsen oikeuksien sopimus ja erityisesti varhaiskasvatuslaki, jossa on päätetty lapsen oikeudesta varhaiskasvatukseen ja varhaiskasvatuksen yhteisistä tavoitteista. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 7.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on oikeudellisesti velvoittava määräys varhaiskasvatuksen järjestäjille. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden kautta varhaiskasvatuksen toteuttamisen keskeiset sisällöt, varhaiskasvatuksen järjestäjä, yhteistyö vanhempien ja muiden huoltajien välillä, monialainen yhteistyö ja lapsen varhaiskasvatussuunnitelma ovat yhdenvertaiset kaikkialla Suomessa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ovat määritelleet varhaiskasvatukselle oppimisen osa-alueet sekä laaja-alaisen osaamisen alueet. Laaja-alaisen osaamisen alueet ovat keskeinen uudistus, joka on tullut varhaiskasvatussuunnitelman myötä. Laaja-alaisen osaamisen alueet sekä oppimisen osa-alueet ovat tiiviissä yhteydessä toisiinsa tukien lapsen kokonaisvaltaista kasvua ja oppimista. (Ahonen 2017, 28.)

Laaja-alaisen osaamisen alueet muodostavat lapsen tiedon, taidon, arvojen, asenteiden ja tahdon kokonaisuuden. Laaja-alaisen osaamisen alueet on kehitetty vastaamaan yhteiskunnan muutoksesta nousevia tulevaisuuden tarpeita. Varhaiskasvatuksen arjessa laaja-alaisen osaamisen alueet tulee huomioida oppimisympäristöjen ja toimintakulttuurin suunnittelussa ja kehittämisessä sekä lapsen kasvatuksessa, hoidossa ja opetuksessa. Varhaiskasvattajien vahva pedagoginen tietämys luo pohjan laaja-alaisen osaamisen toteutumiselle. Laaja-alaisen osaamisen alueita ovat: ajattelu ja oppiminen, kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu, itsestä huolehtiminen ja arjen taidot, monilukutaito ja tieto- viestintäteknologinen osaaminen sekä osallistuminen ja vaikuttaminen. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018.)

3.1.2 Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri

Suomalaisen varhaiskasvatuksen toimintakulttuuriin muokkautumiseen on ajan myötä vaikuttanut historiamme, kulttuurimme, koulutuksemme, tieteelliset tutkimukset sekä kielemme. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018) velvoittavat siihen, että varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri on yhtenäinen koko maassa. Varhaiskasvatuksen toiminnan taustalla vaikuttavat yhteiset arvot sekä pedagogiset linjaukset, joiden pohjalta varhaiskasvatusta suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet velvoittavat niin kunnallisia kuin yksityisiäkin päiväkoteja, perhepäivähoidoryhmiä sekä muita tahoja, jotka tarjoavat varhaiskasvatuspalveluita. (Ahonen 2017, 109.)

Yhtenäisestä toimintakulttuurista huolimatta jokaisessa varhaiskasvatustyksikössä on kuitenkin yksilöllinen tapa toimia. Varhaiskasvatustyksiköiden toimintakulttuureihin vaikuttavat esimiehen, varhaiskasvattajien sekä lasten ja

vanhempien välinen vuorovaikutus. Erot yksiköiden välillä voivat edelleen olla verrattain suuria, esimerkiksi juuri vuorovaikutuksen laadun ja lapsen osallisuuden näkökulmasta. Varhaiskasvatuksen toimintakulttuuri elää ja muokkautuu kuitenkin jatkuvasti ryhmän rakenteellisten muutosten sekä lapsiryhmän koostumuksen vaikutuksesta. (Ahonen 2017, 111.) Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet myös velvoittavat toiminnan jatkuvaan arviointiin ja kehittämiseen. Kehittämisen perusedellytyksenä on koko työyhteisön arvostaminen ja osallistaminen sekä luottamukseen perustuva dialogi. Kaiken kehityksen tarkoituksena on lapsen edun myönteinen vahvistaminen (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 29).

Varhaiskasvatuksen toiminnan keskiössä on ajatus oppivasta yhteisöstä, jossa lapset ja henkilöstö oppivat toisiltaan vuorovaikutuksessa koko yhteisön kanssa. Tähän liittyy aikuisen perinteisen roolin tietoinen muuttaminen. Ahonen korostaa varhaiskasvattajien ammattitaidon ja pedagogisen tietämyksen osaamisen sekä taitojen hyödyntämisen merkitystä oppivassa yhteisössä. Myös oppimiskäsitys lapsesta aktiivisena toimijana vaikuttaa väistämättä varhaiskasvatuksen toimintakulttuurin muokkautumiseen tulevaisuudessa. (Ahonen 2017, 113, 116.)

Oppivassa yhteisössä aikuisia kannustetaan yhdessä lasten kanssa ihmettelemään, oivaltamaan ja jakamaan ajatuksia. Uudenlaisia toimintatapoja kehitellään ja kokeillaan yhdessä lasten kanssa. Oppivan yhteisön ominaispiirteitä on yrittäminen ja sinnikkyys sekä kunnioittava käytös toisia kohtaan, myös epäonnistumiset sallitaan. Lasten ja aikuisten keskinäinen vuorovaikutus ja osallisuuden kokemukset vahvistavat koko yhteisöä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 29.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet korostavat leikkiin ja vuorovaikutukseen kannustavan toimintakulttuurin rakentamista. Varhaiskasvattajien tulee ymmärtää leikin kokonaisvaltainen merkitys lapsen hyvinvoinnille ja oppimiselle. Lapsen leikkejä tulee kehittää toimintatapoja ja oppimisympäristöjä muokkaamalla tilanteiden mukaan. Tämä vaatii koko työyhteisöltä luovuutta ja kekseliäisyyttä kokeilla erilaisia ideoita. Lapsia kannustetaan omaan ilmaisuun ja mielikuvituksen

käyttöön. Leikki saa näkyä, kuulua ja sille tulee antaa tilaa sekä aikaa. Yhdessä tekemisen kautta syntyvät onnistumisen kokemukset ja ilo edistävät myönteisen toimintakulttuurin kasvua. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 30.)

3.1.3 Varhaiskasvatuksen henkilöstö

Varhaiskasvatuksessa korostuu toiminnan suunnitelmallisuus sekä moniammatillisen tiimityön ideologia, jossa eri ammattiryhmät täydentävät toisiaan muodostaen toimivia työryhmiä (Salminen 2017, 141). Varhaiskasvatusta halutaan kehittää entistä laadukkaammaksi ja tähän tarkoitukseen kehiteltiin uusi varhaiskasvatuslaki (540/2018), joka tuli voimaan 1.9.2018. Sen myötä lainsäädäntö selkeytyi ja tuli ajanmukaisemmaksi sekä tarkentui käsitteellisesti. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018.)

Varhaiskasvatuksen henkilöstö on varhaiskasvatuslaissa määritelty seuraavasti

”Kunnan, kuntayhtymän ja yksityisen palveluntuottajan on huolehdittava, että varhaiskasvatuksessa on riittävä määrä tässä luvussa säädettyä eri kelpoisuusvaatimukset täyttävää henkilöstöä, jotta varhaiskasvatukselle säädetyt tavoitteet voidaan saavuttaa ja jotta myös vammaisten ja muiden lasten tuen tarpeisiin vastataan. Kunnan käytettävissä on oltava varhaiskasvatuksessa esiintyvää tarvetta vastaavasti varhaiskasvatuksen erityisopettajan palveluja. Lisäksi varhaiskasvatuksessa voi olla lasten tarpeet ja varhaiskasvatuksen tavoitteet huomioiden myös muuta henkilöstöä.” (Varhaiskasvatuslaki 540/2018.)

Uudistunut varhaiskasvatuslaki (540/2018) pyrkii edistämään varhaiskasvatuksen laatua nostamalla varhaiskasvatuksen henkilöstön koulutustasoa ja selkiyttämällä tehtävänimikkeitä. Muutos näkyy muun muassa moniammatillisten tiimien korostamisena, joka tarkoittaa, että jatkossa jokaisessa ryhmässä työskentelee varhaiskasvatuksen opettaja, varhaiskasvatuksen sosionomi sekä lastenhoitaja (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018). Varhaiskasvatuslaki velvoittaa varhaiskasvatuksen opettajan kelpoisuusvaatimukseksi vähintään kasvatustieteen

kandidaatin tutkinnon, johon sisältyy varhaiskasvatuksen tehtäviin ammatillisia valmiuksia antavat opinnot (Varhaiskasvatuslaki 540/2018).

Uusi tehtävänimike varhaiskasvatuksessa on varhaiskasvatuksen sosionomi. Varhaiskasvatuksen sosionomin kelpoisuusvaatimuksena on vähintään sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeakoulututkinto, johon sisältyvät varhaiskasvatukseen ja sosiaalipedagogiikkaan suuntautuneet vähintään 60 opintopisteen laajuiset opinnot. Varhaiskasvatuksen lastenhoitajan kelpoisuusvaatimuksena on puolestaan kasvatus- ja ohjausalan perustutkinto, sosiaali- ja terveysalan perustutkinto tai muu soveltuva tutkinto, johon kuitenkin sisältyy riittävät tutkinnonosat liittyen lasten hoitoon, kasvatukseen ja opetukseen. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018.)

Salmisen mukaan suomalaiselle varhaiskasvatukselle ominaista on sen hyvä maine erityisesti laadukkuuden ja hyvien käytänteiden näkökulmasta. Varhaiskasvatuslain mukana tulevat uudistukset kehittävät varhaiskasvatusta tulevana vuosikymmenenä entistä myönteisempään suuntaan. Varhaiskasvatuksen kunnianhimoinen ja pitkäjänteinen kehittäminen mahdollistavat korkealaatuisen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon lapsille myös tulevaisuudessa. (Salminen 2017,151.)

3.2 Osallisuus

Osallisuus on käsitteenä mielletty haasteelliseksi, sillä sen määrittely riippuu pitkälti käyttö- ja asiayhteydestä. Yksinkertaisuudessaan osallisuus on kuulluksi tulemistä itselle merkityksellisessä yhteisössä. Tämä tarkoittaa kokemusta omista vaikutusmahdollisuuksista itseään koskevissa päätöksissä sekä asioiden suunnittelussa ja toteutuksessa. (Turja 2017, 44–45.)

Järvinen ja Mikkola mieltävät osallisuuden subjektiiviseksi kokemukseksi, jonka määritelmänä on lapsen oma kokemus osallisuudesta (Järvinen & Mikkola 2015, 13). Lapsen osallisuudesta puhuttaessa kyse on siis siitä, kuinka hyvin lapsella on mahdollisuus olla osallisena ja vaikuttamassa häntä koskevien asioiden määrittelyssä, toteuttamisessa ja suunnittelussa (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos

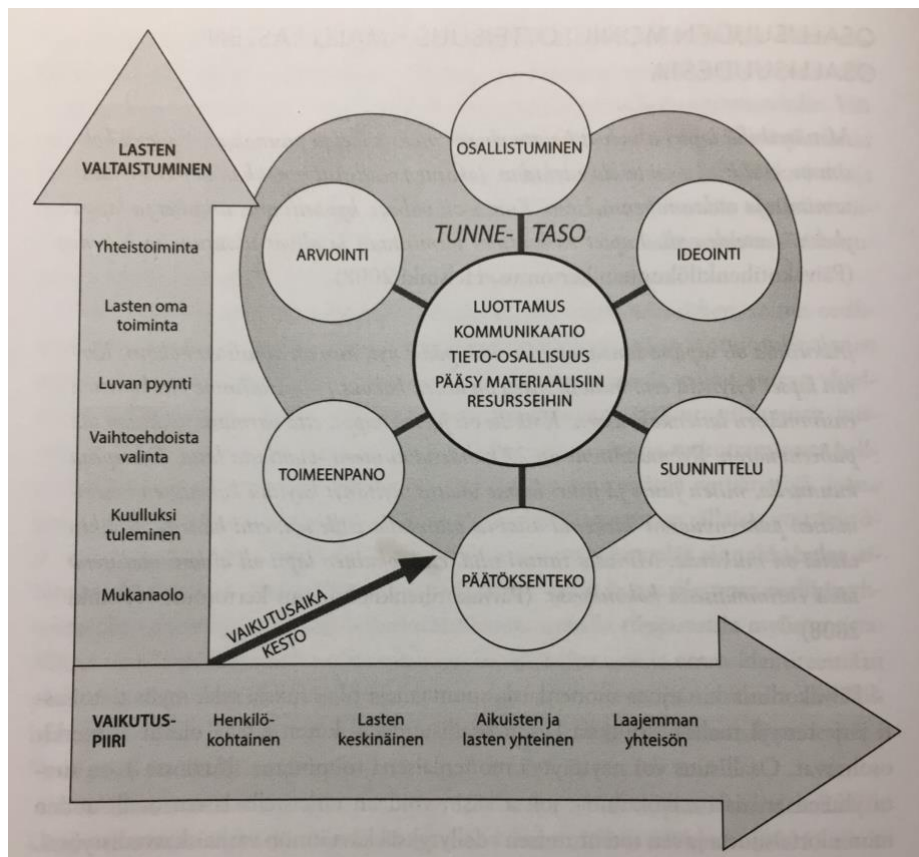
2020). Lapselle tämä merkitsee aitoa kuulluksi tulemista, vaikutusmahdollisuuksia omassa toimintaympäristössään sekä päätöksentekoon osallistumista (Turja 2017, 45). Lapsen ääni ja näkemykset pitää ottaa huomioon prosessin jokaisessa vaiheessa (Leskisenoja 2019, 271). Osallisuuden kokemus ja vaikuttaminen itselle merkittävässä yhteisöissä vaikuttaa lapsen identiteetin kehittymiseen. Lisäksi osallisuus heijastuu vahvasti kokonaisvaltaiseen kasvuun ja kehitykseen. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2020.)

Järvinen ja Mikkola mainitsee osallisuuden tavoitteiksi lapsen itsetunnon vahvistamisen, elämän hallinnan ja mielekkyyden lisäämisen sekä kasvamisen vastuuseen. Lisäksi osallisuus lisää yhteisöllisyyden ja yhteisöön kuulumisen tunnetta ja ehkäisee omalta osaltaan myös syrjäytymistä (Järvinen & Mikkola 2015, 14).

3.2.1 Osallisuuden moniulotteisuus

Osallisuuden toteutumista ja rakentumista on pyritty kuvaamaan erilaisilla malleilla, joista käytetyimpiä ovat Hartin (1992) ja Shierin (2001) kehittämät mallit (Turja 2017, 46). Malleja on käytetty etenkin varhaiskasvatuksessa kuvaamassa osallisuuden toteutumista ja sen kautta kasvattajat voivat tarkastella myös omaa työskentelyään osallisuuden edistämisen näkökulmasta (Marjanen, Marttila & Varsa 2013, 79). Leena Turja on kehittänyt myös oman lasten osallisuuden moniulotteisuutta kuvaavan mallinsa, joka pohjautuu Hartin ja Shierin kehittämiin malleihin (Turja 2017, 46). Tässä työssä nostetaan syvempään tarkasteluun Turjan kehittämän mallin lasten osallisuudesta.

Turja (2017) on kehittänyt mallin kuvaamaan lasten osallisuuden moniulotteisuutta erityisesti varhaiskasvatuksessa. Mallin taustalla on kolme ulottuvuutta; valtaistuminen, vaikutuspiiri sekä ajallinen ulottuvuus.

Kuvio 1. Malli lasten osallisuudesta (Turja 2017, 48).

Ensimmäinen ulottuvuus (ks. kuvio 1) on lasten valtaistuminen, jossa osallisuutta tutkitaan lapsen ja aikuisen välisen valtasuhteen kautta. Tätä valtasuhdetta ja siihen liittyvää osallisuuden astetta, on pyritty kuvaamaan erilaisilla askelmalleilla eri tutkijoiden toimesta. Turja korostaa mallissaan Hartin (1992) näkemystä lasten valtaistumisesta, jossa oleellista on lapsille annettu informaatio toiminnasta ja sen tavoitteista, lasten vaikutusmahdollisuudet kyseiseen toimintaan sekä heidän oman osallisuuden määrittelyn toiminnassa. Turja on lisännyt omaan malliinsa mukana olon ja kuulluksi tuleminen rinnalle luvan pyytämisen, joka osallistaa lapsia aloitteellisuuteen, mutta antaa aikuisille päätösvastuun. Tähän liittyy myös mahdollisuus antaa lapsen tehdä valinta valmiista vaihtoehtoista esimerkiksi leikeissä. Lasten valtaistumisen tasoon vaikuttaa, kuinka paljon vaihtoehtoja on tarjolla ja onko lapsilla ollut mahdollisuus vaikuttaa eri vaihtoehtojen valitsemiseen. (Turja 2017, 51–52.)

Mitä enemmän lapset kokevat saavansa mahdollisuuksia vaikuttaa eli valtaistuvat, sitä korkeammalle osallisuuden portaita he nousevat. Aivan pienten lasten osallisuus näkyy mukana olona muiden järjestämässä toiminnassa, mutta lapsen kasvaessa ja kehittyessä myös osallisuuden aste kasvaa. Lapset siirtyvät enemmän itse ideoimaan ja vaikuttamaan toimintaan, jolloin aikuisten rooli muuttuu passiivisemmäksi. (Turja 2017, 51.)

Turjan osallisuuden mallin (ks. kuvio 1) toinen ulottuvuus, vaikutuspiiri alkaa lapsen mahdollisuuksista vaikuttaa omiin henkilökohtaisiin asioihin esimerkiksi omaan leikkiin. Vähitellen vaikutuspiiri kasvaa ja lisääntyy mahdollisuudet vaikuttaa laajempaan ympäröivään yhteisöön. Varhaiskasvatuksessa vaikutuspiirin kasvu näkyy esimerkiksi lapsen mielipiteiden huomioimisena aikuisjohtoisten tuokioiden esimerkiksi lauluhetkien tai satutuokioiden sisältöä suunniteltaessa. (Turja 2017, 52.) Hart (1992) korostaa kasvattajan toimintaa, joka voi olla osallisuutta rajoittavana tai avaavana tekijänä (Marjanen ym. 2013, 79). Lasten vaikutuspiiri voi siis kasvaa tai rajoittua aikuisen toiminnan kautta, oleellista on missä määrin lapsia otetaan mukaan toiminnan sekä projektien suunnitteluun ja ideointiin (Turja 2017, 52).

Lapsen osallisuuden kolmannen ulottuvuuden, ajallisen ulottuvuuden Turja on määrittellyt osallisuuteen liittyvän toiminnan ajallisen keston ja vaikutuksen mukaan. Toiminta voi olla luonteeltaan lyhyt- tai pitkäkestoista ja sen vaikutus puolestaan kertaluonteista tai kauaskantoista. Lapsen osallisuuden aste määrittyy sen mukaan, millainen toiminta on kyseessä ja missä määrin lapsella on esimerkiksi valmiuksia osallistua toiminnan suunnitteluun. Lapsen on helpompi vaikuttaa lyhytkestoiseen toimintaan esimerkiksi yhteiseen loruhetkeen tai kävelyretken suunnitteluun. Kasvattajat voivat kuitenkin edistää toiminnan kestoa ja vaikutusaikaa pedagogisilla valinnoilla. (Turja 2017, 52–53.)

Kasvattajan oma suhtautuminen lasten osallisuuteen määrittää millaisia pedagogisia valintoja hän hyödyntää (Marjanen ym. 2013, 83). Yksi pedagoginen valinta on dokumentointi. Dokumentoinnin kautta lyhytkestoisesta toiminnasta

esimerkiksi kävelyretkestä palautetaan lasten mieleen asioita ja näin toimintaa voidaan yhdessä lasten kanssa ideoida eteenpäin (Turja 2017,53).

Turja tuo vielä omassa osallisuuden mallissaan esille tunnetason merkityksen osallisuuden kokemuksessa. Osallisuus luo monenlaisia tunteita ja ennen kaikkea se kasvattaa itseluottamusta omiin sekä muiden kykyihin. Osallisuudella katsotaan olevan vaikutusta myönteisen minäkuvan kehittymiseen ja kasvuun. Lapsen osallisuuden tunne on aina yksilöllinen, mutta sen edellytyksenä on kuulluksi tuleminen ja sensitiivinen vuorovaikutus erityisesti aikuisten kanssa. (Turja 2017, 53.)

3.2.2 Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa lapsen osallisuuden toteutumista varhaiskasvatuksessa korostetaan vahvasti. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018, 27) sanotaan, että lapsen arvostava kohtaaminen, heidän ajatusten kuunteleminen ja aloitteisiin vastaaminen vahvistavat lasten osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja.

Lapset suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa. Lisäksi todetaan, että henkilöstön tehtävänä on huolehtia siitä, että kaikilla on yhdenvertainen mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa. Myöhemmin perusteissa täsmennetään vielä, että lasten näkemyksiä sekä aloitteita kunnioitetaan ja toimintatapoja tulee kehittää tietoisesti osallisuutta edistäviksi. Osallisuuden kautta lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista kehittyvät. Osallisuutta vahvistaa lasten sensitiivinen kohtaaminen ja myönteinen kokemus kuulluksi ja nähdyksi tulemisesta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 30.)

Lasten osallisuuden mahdollistaminen ja omiin päätöksiin vaikuttaminen on listattu yhdeksi varhaiskasvatuksen tavoitteista (Varhaiskasvatuslaki 540/2018). Varhaiskasvatuksessa tämä tarkoittaa lapsilähtöistä kasvatusta, jossa korostuu lasta osallistava pedagogiikka. Varhaiskasvatuksessa lapsen osallisuudesta puhuttaessa on aina mietittävä, kuinka kukin lapsi voi omien taitojensa puitteissa

olla aktiivisena osallisena ryhmässä. Jokaisella lapsella tulee olla yhdenvertaiset edellytykset vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja ilmaista omia mielipiteitään sekä toiveitaan. (Opetushallitus 2020.)

Turja nostaa esille nuorempien lasten osallisuuden toteutumisen ja vaikutusmahdollisuudet varhaiskasvatuksessa. Nuoremmat lapsetkin voivat vaikuttaa omaan ympäristöönsä monin keinoin, kun siihen annetaan mahdollisuus. Osallisuuden rakentuminen alkaa pienistä arkisista vuorovaikutustilanteista, joiden kautta lapsille annetaan kokemus kuulluksi tulemisesta ja vaikuttamisesta heitä itseään koskeviin asioihin. (Turja 2017, 46.) Lapsen aloitteiden huomioiminen ja niihin vastaaminen edistävät pienten lasten osallisuutta omassa arjessaan. Pienten lasten osallisuutta pystytään tukemaan monin keinoin myös leikin kautta, esimerkiksi kuinka kauan lapsi haluaa milläkin lelulla leikkiä. (Ahonen 2017, 132.) Varhaiskasvatus ja koti ovat pienelle lapselle ensimmäisiä paikkoja, joissa syntyy arvokkaita, osallisuuden kokemuksia. Pienet lapset ovat vielä hyvin riippuvaisia aikuisista, mutta voivat siitä huolimatta saada kokemuksen osallisuudesta ja yhteisöllisyydestä, sekä vaikuttamisesta itselle tärkeisiin asioihin. (Turja 2017, 46.)

Osallisuuteen liittyy vahvasti yhteisöllisyyden tunne. Lapselle nämä merkitsevät sitä, että hän kokee olevansa arvostettu ja tärkeä jäsen omassa yhteisössään. Omassa yhteisössään, esimerkiksi päiväkotiryhmässä lapselle on tärkeää kokea olonsa turvalliseksi ja kohdatuksi omana itsenään. (Marjanen ym. 2013, 78.) Samalla lapsella tulee myös olla mahdollisuus vaikuttaa omaan yhteisöönsä sekä tulla hyväksytyksi. Osallisuudessa on kyse pienten asioiden huomioimisesta lapsen omassa lähiarjessa. Toistuvien, lapselle merkityksellisten tilanteiden kautta lapsi saa kokemuksen vaikuttamisesta itseä koskevista asioista. (Opetushallitus 2020.)

3.2.3 Varhaiskasvattajan rooli osallisuuden toteutumisessa

Varhaiskasvattajat ovat vastuussa päiväkodin toimintakulttuurin rakentamisesta ja kehittämisestä niin, että se pystyy tukemaan lasten osallisuuden toteutumista (Marjanen, Marttila & Varsa 2013, 86). Nykyään kasvattajilla on paljon tietoa lasten osallisuudesta, mutta uusien toimintamallien ja työmenetelmien ottaminen

käytäntöön voi viedä aikaa. Työyhteisön jäseniltä tämä vaatii runsaasti keskustelua, suunnittelua ja yksimielistä ymmärrystä siitä kuinka uusia toimintamalleja lähdetään toteuttamaan. Ennen kaikkea totuttuun päiväjärjestykseen on tehtävä tilaa osallisuudelle. Tämä vaatii joustavuuden ja spontaaniuden tietoista lisäämistä, jolloin kasvattajilla on aikaa kohdata lasten ajatuksia ja aloitteita. (Järvinen & Mikkola 2015, 17.)

Kasvattajan tehtävänä on myönteisen ja kannustavan ilmapiirin luominen, joka rohkaisee lasta leikkimään, tutkimaan ja osallistumaan (Järvinen & Mikkola 2015, 42). Kasvattajan rooliin kuuluu myös aktiivinen kuuntelu, läsnäolo ja havainnointi arjen lukuisissa tilanteissa, ja nämä kaikki vaativat erityistä herkkyyttä (Opetushallitus 2020.). Erityinen herkkyys korostuu etenkin pienempien lasten kanssa, jotka eivät vielä verbaalisesti pysty itseään, omaa tahtoaan ja ajatuksiaan ilmaisemaan (Ahonen 2017, 258). Turja mainitsee myös tekstissään pedagogisen riskinoton, joka tarkoittaa kykyä heittäytyä lasten kanssa ja viedä uusia ideoita eteenpäin. Tämän onnistumiseksi on tärkeää, että tiimin sisällä on vahva tuki ja toimiva yhteistyö (Turja 2017, 54). Kasvattajan rooli on ennen kaikkea olla osallisena ja tutkia lasten kanssa. Näin yhdessä lasten kanssa keksitään monipuolisia toimintamahdollisuuksia sekä luoda uusia oppimisympäristöjä (Opetushallitus 2020).

Osallisuuden toteutumisessa yhteistyö varhaiskasvattajien ja vanhempien välillä on myös merkittävässä roolissa. Lapsen osallisuuden tärkeydestä sekä toimintatavoista- ja käytännöistä on hyvä keskustella vanhempien kanssa, jotta lapsen kanssa pystytään toimimaan yhdenmukaisesti eri tilanteissa. Lapsen osallisuuden vahvistaminen lähtee osallisuuden peruslähtökohtien vahvistamisella eli otetaan lapsen näkemyksiä huomioon arjen tilanteissa. Varhaiskasvattajien kokemuksia ja ideoita osallisuuden toteutumisesta voi myös viedä eteenpäin vanhemmille. Ryhmässä lapsen osallisuutta tukevia toimintatapoja voi rohkaista kokeilemaan kotona, esimerkiksi lasten kanssa yhteisten sääntöjen laatimista, perheen kesken järjestettäviä kokouksia tai viikon ruokalistan suunnittelua lasten kanssa. (Turja 2017, 54).

3.2.4 Osallisuutta vahvistava pedagogiikka

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa todetaan, että pedagogiikka perustuu määriteltyyn arvoperustaan, käsitykseen lapsesta, lapsuudesta sekä oppimisesta. Pedagogiikalla tarkoitetaan erityisesti kasvatus- ja varhaiskasvatustieteelliseen tietoon perustuvaa, ammatillisesti johdettua ja ammattihenkilöstön toteuttamaa suunnitelmallista ja tavoitteellista toimintaa lasten hyvinvoinnin ja oppimisen toteutumiseksi. Lisäksi mainitaan, että pedagogiikka näkyy varhaiskasvatuksen toimintakulttuurissa, oppimisympäristöissä sekä kasvatuksen, opetuksen ja hoidon kokonaisuudessa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 22.)

Pedagogiikka vaikuttaa kaikkeen varhaiskasvatuksen toimintaan (Ahonen 2017, 257). Turja tuo esille, että varhaiskasvatuksen kaikkien pedagogisten sisältöjen ja teemallisten kokonaisuuksien pitäisi rakentua lasten mielenkiinnon kohteista ja aiemmista kokemuksista, mahdollistaen aloitteellisuuden (Turja 2017, 40). Pedagogisten sisältöjen ja toimintojen taustalla on kokonaisvaltainen lapsen oppimisen, hyvinvoinnin ja laaja-alaisen osaamisen edistäminen (Ahonen, 2017, 248).

Pedagogiikkaan liittyy vahvasti lapsen osallisuus, lapsilähtöisyys sekä pienryhmätoiminta. Osallisuutta vahvistava pedagogiikka mielletään lapsen kokoaikaisena kohtaamisena ja kuulemisena, mielipiteiden ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamisena sekä toiminnan suunnitteluna lapsen ehdoilla. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että aikuisjohtoiselle ideoinnille ei jäisi tilaa; lapsia voi innostaa tutkimaan ilmiöitä ja kokeilemaan uusia asioita. Ideoita voi kehittää eteenpäin yhdessä lasten kanssa, samalla heidän aktiivista osallisuuttaan tukien. (Leskisenoja 2019, 278.) Kasvattaja pystyy omalla toiminnallaan vaikuttamaan lasten motivaatioon; tilanteisiin heittäytyminen ja luovuus inspiroivat myös lasta ja ylläpitävät mielenkiintoa (Ahonen 2017, 257).

Turja nostaa esille tutkivan oppimisen, jonka hän katsoo liittyvän kiinteänä osana osallistavaan pedagogiikkaan. Tutkivan oppimisen kautta lapsen kokemus omista kyvyistään ja niiden toteuttamisesta vahvistuu. Se lisää lapsen pystyvyyden tunnetta, joka puolestaan vaikuttaa pitkäjänteisyyteen ja aktiivisuuteen uusien

asioiden äärellä. Osallistava pedagogiikka rohkaisee lapsia toimijuuteen ja kyvykkyyteen. (Turja 2017, 35.) Toimijuus vaikuttaa lapsen sosioemotionaaliseen kehitykseen ja hyvinvointiin. Näiden tukemisessa varhaiskasvatuksella on merkittävä rooli (Rintakorpi & Vihmari-Henttonen 2017, 61). Toimijuuteen liittyy lisäksi vahvasti aktiivisuus, vastuullisuus, aloitteellisuus sekä vaikutus- ja valinnanmahdollisuus. Lapselle kehittyy myös taito tehdä itse omia ratkaisuja ja kehitellä toimintatapoja, jolloin syntyy kokemus itselle merkityksellisiin asioihin osallistumisesta. (Turja 2017, 35.)

Lasten osallistaminen toiminnan suunnitteluun on ollut monessa varhaiskasvatusyksikössä paljon keskusteltu aihe. Lasten ajatuksia ja ideoita halutaan viedä toiminnassa eteenpäin entistä laajemmin. Aiemmin tähän tarpeeseen on vastattu antamalla lasten valita esimerkiksi rajattuun ajanjaksoon haluamansa toiminta tai järjestämällä lasten toiveiden viikkoja. Tämä ei kuitenkaan ole lisännyt lasten osallisuutta toiminnan kokonaisvaltaisessa suunnittelussa. (Ahonen 2017, 255.)

Osallisuuden lisäämiseksi on varhaiskasvatuksen vanhoja käytäntöjä ja työmenetelmiä kehitettävä. Järvinen ja Mikkola painottaa varhaiskasvattajien joustavuuden ja heittäytymisen tietoisien lisäämisen tärkeyttä toimintaa kehitettäessä lapsilähtöisemmäksi (Järvinen & Mikkola 2015, 17). Ahonen mainitsee myös varhaiskasvattajien joustavuuden ja hetkeen tarttumisen merkityksen, sillä lasten mukaan ottaminen toiminnan suunnitteluun on hyvin erilaista; lapsi elää hetkessä, kun taas aikuinen pystyy suunnitella koko toimintakautta monta viikkoa eteenpäin. Tänä päivänä varhaiskasvatustyön laadukkuuden perusedellytyksenä voidaan pitää kasvattajien hetkeen tarttumisen ja heittäytymisen taitoa (Ahonen 2017, 256–257).

3.2.5 Pienryhmätoiminta osallisuutta vahvistamassa

Pienryhmätoiminta on pedagoginen valinta, joka liittyy yhteisöllisyyteen ja vuorovaikutukseen (Järvinen & Mikkola 2015, 39). Pienryhmätoiminnassa ryhmän lapset jaetaan pysyviin tai eri tilanteiden mukaan muuttuviin pienempiin ryhmiin. Pienryhmät voidaan muodostaa esimerkiksi iän, kehitystason, lasten

mielenkiinnon kohteiden tai suunnitellun toiminnan pohjalta (Marjanen ym. 2013, 158).

Tänä päivänä pienryhmätoiminta on olennainen osa päiväkotien toimintaa ja sen suunnittelua, sillä se on koettu erittäin positiiviseksi toimintamalliksi monestakin näkökulmasta; pienryhmissä lapsen on helpompi ilmaista itseään, luoda vertaissuhteita ja olla osallisena. Pienryhmät luovat lapsille turvallisen rakenteen, jossa lasten on luontevampaa rakentaa luottamusta ja vuorovaikutussuhteita toisiin lapsiin sekä kasvattajiin. Nämä puolestaan edistävät lapsen leikki-, tunne- ja sosiaalisten taitojen kehittymistä (Järvinen & Mikkola 2015, 39–40).

Pienemmissä ryhmissä toimiminen rauhoittaa ryhmää, jolloin oman toiminnan suunnittelu ja tilanteiden ennakointi on helpompaa (Marjanen ym. 2013, 85). Lapsen on pienryhmissä luontevampaa liittyä ryhmään ja toimintaan. Omien mielipiteiden ja toiveiden esille tuominen on helpompaa ja tunne osallisuudesta syntyy, kun lapselle tulee kokemus omaan ympäristöönsä vaikuttamisesta (Turja 2017, 46). Kasvattajilla on mahdollisuus lapsen kiirettömään kohtaamiseen ja läsnäoloon päivän aikana, jolloin yksilöllinen huomioiminen ja havainnointi on kokonaisuudessaan helpompaa (Järvinen & Mikkola 2015, 39–40).

3.3 Pilke varhaiskasvattajana

Pilke päiväkodit Oy tuottaa yksityisesti varhaiskasvatuspalveluita 145 päiväkodissa ympäri Suomea. Pilke on perustettu vuonna 2003 ja on siitä nopeasti kasvanut yhdeksi Suomen tunnetuista yksityisistä varhaiskasvatuksen tuottajista. Pilkkeen omistajat ovat suomalaisia ja pääomistajana on kotimaisiin kasvuyrityksiin erikoistunut Korona Investin hallinnoima Palvelurahasto Ky. Pilkkeen tarjoamaa varhaiskasvatusta voi hakea palvelusetelillä kunnan kautta tai päiväkotihakemuksen voi lähettää suoraan Pilkkeelle. Palveluseteli mahdollistaa kuntalaisille yhdenvertaiset mahdollisuudet hakea yksityiseen varhaiskasvatukseen perheen tulotasosta riippumatta. Varhaiskasvatuksen lisäksi Pilke tarjoaa perusopetuksen iltapäivätoimintaa 24 koulussa ja muita lastenhoidon palveluita, joita tarjotaan yrityksille henkilöstötetuna, yksityishenkilöille sekä palvelusetelillä hankittavaksi kuntien kautta. (Pilke 2020.)

3.3.1 Pilkkeen arvot

Pilkkeen toiminta-ajatuksena on tehdä lapsen päivästä ”hyvä päivän joka päivä”. Toiminnassa korostuu erityisesti lapsen kasvun ja oppimisen tukeminen, aktiivisuus ja osallisuus, oppiympäristöjen monipuolisuus sekä henkilöstön pedagoginen osaaminen sekä ammattitaito. (Pilke 2020.)

Pilkkeen arvoja ovat turvallisuus, suvaitsevaisuus, myönteisyys, osallisuus ja innovatiivisuus. Turvallisuus koostuu fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta työstä, kasvu- ja oppimisympäristöstä. Nämä sisältävät tarkastetut ja turvalliseksi todetut tilat ja materiaalit, yhteiset säännöt sekä kasvattajien välisen vuorovaikutuksen sekä aidon läsnäolon. Suvaitsevaisuus on lapsen hyväksymistä omana itsenään, vanhempien ja työkavereiden kunnioittamista sekä tasa-arvoista kohtelua. Tämä pitää sisällään myös ammatillinen ja luottamuksellinen yhteistyö sekä vuorovaikutuksen lasten, vanhempien ja henkilöstön välillä. Myönteisyys on kasvattajan kykyä kuunnella, olla läsnä ja kannustaa lasta. Työtapa on ratkaisukeskeinen, jossa yhdistyy huumorin ja ilon kokemukset. Osallisuus korostaa lapsen aktiivisuutta oppimisessa ja toiminnassa. Tärkeää on, että lapsella on kokemus osallisuudesta ja omaan ympäristöön vaikuttamisesta. Innovatiivisuus syntyy, kun uskalletaan kokeilla ja tehdä asioita uudella tavalla. Oleellista on myös oman toiminnan arviointi ja kehittäminen. (Pilke 2020.)

3.3.2 Pilke päiväkotikielinen Pikkuponi

Pilke Pikkuponi on Vaasan Pukinjärvelle tammikuussa 2019 valmistunut kaksikielinen päiväkotikielinen, jossa puhutaan suomea ja englantia. Englannin kieli on vahvasti mukana arjen rutiineissa ja yhteisessä toiminnassa. Päiväkodissa on neljä ryhmää, joissa lapset ovat iältään 0-5-vuotiaita. Tällä hetkellä kaksi ryhmää on tarkoitettu pienemmille lapsille ja toiset kaksi hieman vanhemmille lapsille. Pikkuponi tarjoaa lapsilähtöistä, monipuolista varhaiskasvatusta, jossa lasta rohkaistaan englannin kielen aktiiviseen käyttöön arjen eri tilanteissa. (Pilke 2020.)

3.4 Aikaisemmat tutkimukset aiheeseen liittyen

Lapsen osallisuuden toteutuminen varhaiskasvatuksessa on ollut keskustelun ja kehittämisen keskeisenä painopisteenä jo useita vuosia. Osallisuuden toteutumisella katsotaan olevan merkittävä yhteys lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin ja kasvuun. Lapsen mahdollisuudet vaikuttaa ja olla osallisena toiminnassa omista lähtökohdistaan käsin edistävät lapsen kokemusta merkityksellisyydestään niin yksilönä kuin ryhmän jäsenenä. (Leskisenoja 2019, 268–269.)

Aikaisempia tutkimuksia lapsen osallisuuteen liittyen varhaiskasvatuksessa löytyy jonkun verran. Kuitenkin alle 3-vuotiaiden lasten osallisuudesta tehtyjä tutkimuksia ei juurikaan löytynyt, lukuun ottamatta Parkkilan (2017) kandidaatin työtä ”Alle 3-vuotiaan lapsen osallisuus päiväkodissa” Oulun yliopistossa. Nostan kuitenkin tarkemmin esille kaksi löytämäni Pro gradu -tutkielmaa lasten osallisuudesta lähivuosilta.

Ahlholmin pro gradu -tutkielma ”Että jokainen lapsi saisi osallistua niillä taidoilla, mitä hänellä on” antaa näkökulmia lasten osallisuuteen nimenomaan kasvattajien näkökulmasta. Tutkimukseen osallistui laaja joukko varhaiskasvatuksen ammattilaisia mm. lastentarhanopettajia ja erityislastentarhanopettajia. Tutkimuksen kohderyhmänä oli kaikki varhaiskasvatuksen ikäluokat, aina 1-vuotiaasta esiopetusikään asti. Tutkimuksella selvitettiin lasten osallisuuden toteutumisesta päiväkodin arjessa ja kuinka kasvattaja voi omalla toiminnallaan tukea osallisuuden toteutumista.

Ahlholm totesi tutkimuksessaan, että lasten osallisuuden lähtökohtana on toimiva työyhteisö, jossa kasvattajat jakavat yhtenevän arvomaailman. Kasvattajien oma toiminta osallisuuden mahdollistajina nousi myös esille tutkimustuloksissa. Kasvattaja voi omalla toiminnallaan joko rajoittaa tai edistää lapsen osallisuuden toteutumista. Tutkimuksen myötä voidaan päätellä, että toimiva työyhteisö sekä kasvattajien toiminta ovat edellytyksenä osallisuuden toteutumiselle. Jatkossa tutkimusta voitaisiin vielä jatkaa tässä tutkimuksessa mukana olleiden päiväkotien lasten havainnoinnilla ja sen myötä tarkastella lapsen osallisuuden toteutumista.

Ahlholm päättelee, että havainnoinnin kautta tutkimuksen tuloksille olisi mahdollisuus saada vielä enemmän luotettavuutta. (Ahlholm 2014, 2, 68, 78.)

Toinen pro gradu -tutkielma osallisuuteen liittyen löytyi Haapasen kirjoittamana nimellä ” Aikuinen lapsen osallisuuden mahdollistajana- lapsen kuuleminen aikuisen järjestämässä toiminnassa”. Kyseessä on erityispedagogiikan pro gradu-tutkielma, jossa selvitetään Tarinataikuritmenetelmän avulla aikuisen roolia lapsen osallisuuden mahdollistajana aikuisen järjestämässä toiminnassa. Tutkimus on toteutettu laadullisena tutkimuksena, osana Jyväskylän Perhekoulun toimintaa. Tutkimuksen aineisto on kerätty vuosina 2011 ja 2012 ja se koostuu 4-6-vuotiaiden lasten kertomista tarinoista, jotka ovat sosioemotionaalista näkökulmasta tarkasteltuna haasteellisia.

Tutkimuksen kautta saatiin selville, että tarinankerronnan ja leikin avulla lapsen osallisuutta voidaan tukea aikuisen toimesta monipuolisesti. Tutkimuksesta aikuiset saivat myös käytännön esimerkkejä omaan puhetapaansa ja sanamuotoihin, jotka edistävät parhaalla mahdollisella tavalla lapsen omaa päätöksentekoa. Haapanen tulee tutkimuksessaan johtopäätökseen: aikuisten asenteella on suuri merkitys lapsen ja lapsen osallisuuden tukemisen sekä kuulemisen näkökulmasta. Jatkotutkimukseksi Haapanen ehdottaakin, että mielenkiintoista olisi tutkia aikuisen tekoja lapsen osallisuuden edistämiseksi ohjattujen tuokioiden aikana. Lisäksi tutkimusta voisi vielä jatkaa tutkimalla kasvatustyössä toimivien aikuisten käsityksiä omista asenteistaan sekä oman toimintansa reflektointitaidoista. (Haapanen 2018, 1– 3, 76– 77.)

4 ALLE 3-VUOTIAIDEN LASTEN KEHITYS

Tässä luvussa tarkastellaan alle 3-vuotiaiden lapsen sosiaalista, emotionaalista ja motorista kehitystä. Sosiaalinen ja emotionaalinen kehitys liittyvät ihmisten väliseen kanssakäymiseen, vuorovaikutukseen sekä niistä syntyviin kokemuksiin ja tunteisiin. Kolmen ensimmäisen vuoden aikana näiden kehittyminen luo vahvan pohjan kaiken uuden oppimiselle. (Pihlaja & Viitala 2018, 142.)

Lapsen osallisuuteen liittyy vahvasti lapsen ja aikuisen keskinäinen kanssakäyminen, kommunikointi ja läsnäolo (Opetushallitus 2020). Motorinen kehitys on myös kytköksissä pienten lasten osallisuuteen; lapsen on mahdollista ilmaista itseään ja tahtoaan kehonkielellä ja eleillä, vielä kun tämä ei verbaalisesti ole mahdollista (Ahonen 2017, 258). Pienten lasten osallisuutta edistettäessä on myös kasvattajien oltava tietoisia lapsen valmiuksista ja kyvyistä ilmaista itseään sekä yksilöllisen että oman ikätasonsa kehityksen puitteissa.

Kolmen ensimmäisen vuoden aikana lapsi kehittyy nopeasti kaikilla psyykkisen ja fyysisen kehityksen alueilla (Keltikangas-Järvinen 2012, 21). Tällöin kehitystä tapahtuu nopeammin kuin koskaan myöhemmin ihmisen elämänkaaren aikana (Pulkinen, Ahonen, Lyytinen, Ruoppila, Nurmi & Lyytinen 2015, 42). Näiden vuosien aikana luodaan perusta persoonallisuuden kehittymiselle ja lapselle kehittyy tunne omasta minuudestaan sekä yksilöllisyydestään. Lapsi alkaa ymmärtää, kuinka ihmisten keskinäinen vuorovaikutus toimii ja kuinka muiden viesteihin vastataan, kuinka omia mielialoja säädellään ja omaa käytöstään kontrolloidaan eri tilanteiden vaatimalla tavalla. Näiden kehittyminen vaatii läheisen ja sensitiivisen suhteen turvalliseen aikuiseen, joka pystyy vastaamaan tarkoituksen mukaisesti lapsen tarpeisiin. (Keltikangas-Järvinen 2012, 21.)

Turvallinen ja luottamuksellinen suhde läheisiin aikuisiin luo lapselle kokemuksen perusturvallisuudesta. Se antaa hyvät valmiudet ympäristön tutkimiselle ja oppimiselle sekä lapsen sosiaaliselle ja emotionaaliselle kehitykselle. Ympäristöllä ja erityisesti läheisillä aikuisilla on suuri merkitys lapsen kehityksen tukemisessa varhaisessa vaiheessa, koska selviytymiskeinot ja itsenäinen toiminta on vielä hyvin rajallista. Kasvatuksen ennakoitavuus ja

johdonmukaisuus sekä lapsen kokonaisvaltainen arvostus ja kunnioitus luovat perustukset hyvälle kasvuympäristölle. (Pulkkinen ym. 2015, 43–44.) Ensimmäisen kolmen vuoden aikana kehitys on merkittävä perusta kaikelle myöhemmälle kehitykselle, ja ne heijastuvat pitkälle aikuisikään saakka (Keltikangas-Järvinen 2012, 21).

4.1.1 Sosiaalinen kehitys

Lapsen sosiaalinen kehitys on kytköksissä yhdessä toimimiseen ja yhteiseen kommunikointiin aikuisen kanssa. Pihlaja ja Viitala määrittelevät sosiaalisuuden kanssakäymisen taidoksi ja kyvyksi ottaa toiset huomioon. Sosiaalisuuden taustalla katsotaan olevan riittävä psyykinen erillisuus toisista ihmisistä ja kokemus yhteisyydestä. (Pihlaja & Viitala 2018, 147.)

Lapsen sosiaalisesta kehityksestä puhuttaessa on hyvä ottaa huomioon sosiaalisuuden ja sosiaalisten taitojen määrittely. Keltikangas-Järvinen tarkastelee sosiaalisuutta puhtaasti synnynnäisenä temperamenttipiirteenä, joka määrittelee esimerkiksi sitä, kuinka tärkeää toisten ihmisten seura yksilölle on. Tämä synnynnäinen temperamenttipiirre on kytköksissä halukkuuteen oppia sosiaalista kanssakäymistä, se ei kuitenkaan tarkoita, että yksilöllä kehittyisi sosiaaliset taidot muita nopeammin. (Keltikangas-Järvinen 2012, 49.)

Hyvät sosiaaliset taidot kehittyvät pitkälti kokemusten ja myönteisen kasvatuksen kautta. Sosiaaliset taidot ja sosiaalisen kompetenssin Keltikangas-Järvinen mieltää kyvyksi tulla toimeen toisten ihmisten kanssa. Ne sisältävät kyvyn analysoida tunteita, kyvyn ymmärtää muiden mielialoja, kyvyn ratkaista ongelmia ristiriitatilanteissa sekä tehdä kompromisseja. (Keltikangas-Järvinen 2012, 49–50.) Sosiaalinen kompetenssi sisältää lisäksi tunne- ja itsesäätelytaitoja sekä sosiokognitiivisia taitoja. Sosiaaliset taidot mahdollistavat toisiin lapsiin tutustumisen ja yhdessä leikkimisen sujuvuuden. Hyviin sosiaalisiin taitoihin katsotaan kuuluvan myös toisten kuuntelemisen, yhteistyötaitot ja avuliaisuuden, jotka omalta osaltaan mahdollistavat luontevan kanssakäymisen toisten kanssa. (Järvinen & Mikkola 2015, 28.)

Sosiaalinen taitojen kehittyminen ja vuorovaikutus alkaa jo ennen vauvan puheen kehitystä (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017). Vauvat ovat jo hyvin varhaisessa vaiheessa herkkiä reagoimaan tuttujen aikuisten sekä lasten ääniin ja jo pieni vauva haluaa päästä vuorovaikutukseen ja katsekontaktiin toisen kanssa (Lindon 2012, 9). Vauva pystyy myös jo ilmaisemaan itseään monin keinoin; ilmeillä, eleillä, ääntelyillä ja potkimalla (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017). Sosiaalisen vuorovaikutuksen kehittymisen tärkeitä luontaisia taitoja ovat myös hymy ja itku. Nämä ovat Keltikangas-Järvisen mukaan lapsen synnynnäistä kommunikatiivista käytöstä, jota kutsutaan sosiaalisen sopeutumisen esiasteeksi. Niiden avulla lapsi pyrkii liittämään itsensä hoitajaan vastavuoroisella tavalla. (Keltikangas-Järvinen 2012, 54–55.)

Ensimmäisen ikävuoden aikana vauvan vuorovaikutus ja itsensä ilmaisu kehittyvät kovaa vauhtia; vauva oppii ilmaisemaan tahtoaan muun muassa kehonkielellä ja jokeltelulla, ymmärtämään ensimmäisiä sanoja, luomaan muistikuvia esineistä ja ihmisistä sekä osoittamaan kiinnostusta yksinkertaisia leikkejä kohtaan (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017). Sensitiivinen aikuinen pystyy tulkitsemaan ja vastaamaan johdonmukaisesti näihin lapsen varhaisiin viesteihin. Sitä kautta lapselle tulee tunne omien tarpeiden tärkeydestä ja vaikuttamisesta omassa lähiympäristössään. (Mannerheimin lasten suojeluliitto 2019.)

Sosiaaliset taidot kehittyvät ja monipuolistuvat lapsen oppimisen ja kasvamisen myötä (Pihjala & Viitala 2018, 147–148). Yhteiselle keskustelulle luodaan jo perustuksia kauan ennen kuin lapsi tuottaa ensimmäisiä sanoja (Lindon 2012, 10). Taaperoikäisen sosiaalisiin taitoihin kuuluu yhdessä juokseminen, toisen lapsen silittäminen tai kotileikin leikkiminen esineillä (Pihjala & Viitala 2018, 147–148). Lapsi alkaa myös kahden ikävuoden jälkeen ymmärtämään käskyjen ja kieltojen voimassaolon, vaikka aikuinen ei olisikaan aina läsnä ohjeistamassa (Keltikangas-Järvinen 2012, 56).

Kahden vuoden sosiaalisiin taitoihin kuuluu niin ikään sääntöjen opettelu arkisissa tilanteissa kuin myös vuorovaikutuksessa muiden kanssa. Lapsi on kiinnostunut

muiden seurasta, mutta yhteinen leikki on vielä haasteellista. Sen sijaan rinnakkaisleikki kuuluu olennaisesti tähän ikävuoteen. Aikuisen läsnäolo on vielä turvallisen leikin takaamiseksi tärkeää, sillä lapsi ei vielä ymmärrä syy-seuraussuhteita, ja esimerkiksi lyöminen sekä pureminen on tavallista. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017.)

Kolmas ikävuosi tuo sosiaaliin taitoihin jälleen uusia ulottuvuuksia; kyky ottaa toisia huomioon ja tunnistaa muiden tunteita lisääntyy. Lapsi nauttii muiden lasten seurasta ja myös yhteinen aika oman perheen kanssa on tärkeää. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017.) Kolmannen ikävuoden aikana sääntöjen ja käskyjen sisäistäminen lisääntyy huomattavasti. Lapsi alkaa tiedostamaan sosiaalisesti hyväksytyjä toimintamalleja ja ymmärtämään esimerkiksi onko toisen vahingoittaminen oikein vai väärin. Moraaliselle kehitykselle on alettu luomaan perustusta. (Keltikangas-Järvinen 2012, 56–57.)

4.1.2 Emotionaalinen kehitys

Lapsen emotionaaliseen kehitykseen ja sen vaikutuksiin on alettu viime vuosina kiinnittämään enemmän huomiota. Varhaislapsuudessa emotionaalinen kehitys on hyvin intensiivistä ja nopeaa. Emotionaalisten valmiuksien kehittyessä lapsi oppii tunnistamaan, tulkitsemaan ja ilmaisemaan erilaisia tunteita. Tunteiden kautta lapsi määrittelee omaa persoonaansa ja sen pysyvyyttä, joka heijastuu lapsen sensitiivisyyden ja vastaanottavaisuuden kehitykseen sosiaalisissa tilanteissa. Tunteet syntyvät lapsen kokemuksen, havaintojen ja ajatusten seurauksena. (Pihlaja & Viitala 2018, 143–144.)

Emotionaalinen kehitys on vahvassa yhteydessä vuorovaikutukseen muiden ihmisten kanssa (Pihlaja & Viitala 2018, 144). Sosiaalinen vuorovaikutus helpottuu ja saa uusia ulottuvuuksia, kun lapsi oppii tunteidensa itsesäätelyä (Lindon 2012, 26). Aikuisen emotionaalinen läheisyys puolestaan edistää lapsen kykyä tulkita sanoja ja puhetta (Keltikangas-Järvinen 2012, 42). Kommunikointi ja kohtaamiset toisten kanssa herättävät lapsessa erilaisia tunteita, joita lapsi opettelee ymmärtämään ja tulkitsemaan. Lapsi opettelee muun muassa tulkitsemaan toisen aikomuksia; lämmin hymy voi kutsua lähestymään tai

vastaavasti selän kääntäminen lähestyttäessä voi kertoa toisen tulleen liian lähelle. Emotionaaliset taidot kehittyvät ja vahvistuvat lapsen vuorovaikutuksellisessa ympäristössä niin muiden lasten kuin aikuistenkin kanssa. (Pihlaja & Viitala 2018, 144–145.) Oppiminen ja muisti on katsottu olevan myös vahvassa yhteydessä lapsen emotionaaliseen kehitykseen (Keltikangas-Järvinen 2012, 42).

Jo varsin pienet vauvat kykenevät lukemaan toisten tunnetiloja kasvoista ja muodostamaan emotionaalisia merkityksiä ihmisten ja asioiden välillä. Lapsella on synnynnäinen ymmärrys vihaisten ilmeiden tulkitsemiseen ja niiden liittäminen tiettyyn tunteeseen. (Keltikangas-Järvinen 2012, 40.) Pihlaja ja Viitala (2018) nostavat esille ensimmäiseksi emotionaaliseksi taidoksi empatian eli myötätunnon, joka on voitu havaita jo yksivuotiailla lapsilla. Tämän ikäinen lapsi pystyy tunnistamaan toisen pahan olon myös itsessään. Emotionaalisen kehityksen edetessä myöhemmin sama tunne näkyy esimerkiksi taaperoilla toisen lohduttamisena. Lapsi pyrkii lohduttamaan toista lasta tarjoamalla lelua, joka itselle tuottaa mielihyvää. Alle kolmevuotiaiden empatiakykyyn liittyy myös itkun tarttuminen ryhmässä; ympäristössä vallitseva paha olo koetaan vahvasti myös itsessä. (Pihlaja & Viitala 2018, 145.)

Kielellisten taitojen ja ajattelun kehittymisen myötä lapsen emotionaaliset valmiudet kehittyvät entisestään ja lapsi oppii esimerkiksi kuvittelemaan toisen tunteet ja olotilan itsessään sekä nimeämään eri tunteita. Empatian kokeminen ja näyttäminen alkaa myös saada uusia piirteitä. (Pihlaja & Viitala 2018, 145.)

4.1.3 Motorinen kehitys

Motoristen taitojen edellytyksenä on aivojen kypsyminen ja siihen liittyvien hermoverkkojen muodostuminen (Nurmi ym. 2014, 31). Lapsen motorinen kehitys etenee kaikilla yksilöllistä tahtia, mutta kehityssuunta menee kuitenkin muutamien yhteisten peruseriaatteiden mukaan. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2018). Proksimodistaaliselle kehityssuunnalle olennaista on vartalon keskiosien toimintakyvyn kehittyminen ennen vartalon äärirajoja. Samalla tavalla lapsen karkeamotoriikka kehittyy ensimmäisenä, jonka jälkeen

lapsen kasvaessa muodostuu edellytykset hienomotoriikan kehittymiselle. (Nurmi ym. 2014, 31.)

Vauvoilla on luontainen halu tutkia ja kokeilla liikunnallisia taitoja, vaikka vaadittavia taitoja ei vielä löytyisikään. Uuden oppiminen vaatii lapselta kuitenkin aina tietyn kypsyystason saavuttamisen. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2018.) Ympäristön tutkiminen ja uusien asioiden harjoittelu saa uusia ulottuvuuksia lapsen saavuttaessa kävelytaidon. Monella tämä tapahtuu keskimäärin vuoden iässä. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2019.)

Uusien taitojen kehittyminen on kiinteässä suhteessa ympäristöön ja eri alueiden kehityssaavutukset tukevat toisiaan. Tämä tarkoittaa esimerkiksi näköhavaintojen ja vartalon liikkeiden tiivistä yhteistyötä motorisia taitoja harjoitellessa. Kyseessä ei ole kahden erillisen taidon harjoittelusta, vaan näköhavainnot ympäristöstä luovat edellytykset liikkumiselle. Havainnoinnin kautta lapsi oppii ymmärtämään itseään ja ympäristöään. Motoristen taitojen kehittyminen ja liikkumisen monipuolistuminen edistävät myös lapsen sosiaalisia suhteita. (Nurmi ym. 2014, 32.)

Lapsen ollessa 1–2 ikävuoden välillä uusia taitoja opetellaan edelleen kovaa vauhtia (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2019). Kehon kokonaisvaltainen kontrolli on vielä kehittymässä ja tähän lapsi tarvitsee aikaa, tilaa sekä aikuisen läsnäoloa ja liikkumiseen kannustamista (Lindon 2012, 189). Tässä ikävaiheessa lapsi alkaa myös harjoitella syömistä ja juomista itsenäisesti sekä vaatteiden riisumista ja pukemista. Aikuisen tuki ja apu on edelleen tärkeitä, mutta lapselle on hyvä antaa aikaa itsenäiseen yrittämiseen. Aikuisen kannustukset ja ihailut ovat tärkeitä uusia taitoja oppiessa. Lapsella alkaa myös kehittyä sorminäppäryys sekä silmän ja käden yhteistyö, joka mahdollistaa esimerkiksi monipuolisemmat rakentelut leluilla. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2019.)

Lapsen liikkuminen on jo hyvin varmaa 2-3-vuotiaana. Lapsi liikkuu melko monipuolisesti ja uusia taitoja opitaan nopeasti. Tämän ikäiseltä lapselta onnistuvat jo muun muassa juokseminen, pallon potkiminen ja kiipeily. Lapsen liikunnallinen innostus näkyy esimerkiksi jumppaamisena ja tanssimisena

musiikin mukana. Liikunnallinen innostus on kuitenkin yksilöllistä ja tässä vaiheessa lapsen persoonallisuus myös jo vaikuttaa liikkumiseen; toiset lapset lähtevät hyvin innokkaasti mukaan jumppaamaan, kun taas esimerkiksi ujompia lapsia voi joutua houkuttelemaan enemmän. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2019.)

Lapsen saavuttaessa kolmannen ikävuoden on hänellä jo hyvin monipuoliset liikunnalliset perustaidot. Lapsi on innokas oppimaan uutta ja tämä näkyy muun muassa perustaitojen yhdistelemisen kehittymisenä; lapsi oppii esimerkiksi juoksemaan ja potkaisemaan palloa liikkeestä. Lapsi osaa myös esimerkiksi seistä yhdellä jalalla, hypätä tasajalkaa ja kiipeillä kiipeilytelineessä. Sorminäppäryys kehittyy myös edelleen nopeasti. Tämä näkyy esimerkiksi lapsen innokkuutena piirtämiseen ja maalaamiseen. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2019.)

4.1.4 Kehitystä suojaavat tekijät

Lapsen kehitystä tarkastellessa on löydetty sekä suojaavia että uhkaavia tekijöitä, jotka vaikuttavat omalta osaltaan kokonaisvaltaiseen kehitysprosessiin. Kehityksen suojaavina tai uhkaavina tekijöinä voivat olla lapsen yksilölliset tekijät, kuten temperamentti, perheolosuhteet, lähiympäristö sekä yhteiskunta. Lapsen kehityksessä ja kasvussa on kyse aina monen tekijän yhteisvaikutuksesta. (Kanninen & Sigfrids 2012, 46.)

Lasta suojaavien tekijöiden katsotaan olevan yhteydessä lapseen, hänen läheisiinsä, lähiympäristön tapahtumiin sekä myös laajempaan sosiaaliseen kontekstiin. Suojaavat tekijät lieventävät riskitekijöiden vaikutusta ja auttavat lasta selviytymään haastavien elämäntilanteiden yli. Turvallisia perheolosuhteita pidetään yhtenä merkittävänä suojaavana tekijänä lapsen elämässä. (Pihlaja & Viitala 2018, 149.) Aikuisen sensitiivinen ja lämmin vuorovaikutus vahvistavat lapsen turvallisuuden tunnetta sekä emotionaalista tukea (Kanninen & Sigfrids 2012, 46). Lapselle on tärkeää kokea itsensä hyväksytyksi ja arvostetuksi omana itsenään ((Pihlaja & Viitala 2018, 149).

Perheen ohella varhaiskasvatus voi myös tarjota lapselle erilaisia suojaavia tekijöitä, esimerkiksi varhaiskasvattajien antama lämmin vuorovaikutus ja turvallisuus heijastuvat väistämättä lapsen kehitykseen. Positiivinen ja lämmin asenne lasta kohtaan edistävät lapsen myönteistä ajattelua itsestään sekä hyvän itsetunnon kehitystä. Varhaiskasvatuksessa jokaisessa lapsessa on nähtävä voimavaroja, taustoista riippumatta. (Turja 2017, 22–23.) Lapsen yksilölliset ominaisuudet voivat toimia myös tärkeänä suojaavana tekijänä. Tällaisia tekijöitä ovat esimerkiksi ystävällisyys, empatian taito, itsenäisyys, aktiivisuus, hyvä motoriikka ja havaintokyky, positiivinen minäkuva, kielellinen lahjakkuus sekä palkitsevat ystävyysuhteet. (Pihlaja & Viitala 2018, 149.)

Kehitykseen vaikuttavat uhkaavat tekijät löytyvät myös yksilöstä, perheestä, lähiympäristöstä ja yhteiskunnasta. Erilaisia yhteiskuntaan ja lähiympäristöön liittyviä riskitekijöitä voivat olla esimerkiksi auttamisen tai tuen saamattomuus, kun perhe sitä tarvitsisi. Perheen luomia riskitekijöitä lapsen kehitykseen on myös monia. Näistä esimerkkinä erilaiset taloudelliset ongelmat, epäsuotuisat elintavat tai kasvatuksen ja vanhempien tarjoamaan tuen riittämättömyys. (Pihlaja & Viitala 2018, 149.) Vanhempien vaikeat elämäntilanteet ja jaksamattomuus voivat pitkittyessään vaikuttavat lapsen kehitykseen epätoivotulla tavalla; lapsen ja vanhemman välinen turvallinen kiintymyssuhde voi vaarantua, joka vaikuttaa muun muassa lapsen tunnesäätelyn kehittymiseen. Muiden turvallisten aikuisten tarjoamat kiintymyssuhteet voivat vaikean elämäntilanteen keskellä, hyvinkin suojata lapsen kasvua ja kehitystä. (Kanninen & Sigfrids 2012, 47.)

Lapsen kehitykseen vaikuttavia riskitekijöitä voi olla myös varhaiskasvatuksessa. Tällaisia kehitykselle haitallisia tekijöitä voivat aiheuttaa muun muassa vastavuoroisuuden vähäisyys ja yksilöllisen, myönteisen huomion puute, erilaiset ristiriidat sekä ryhmässä hallitseva negatiivinen ilmapiiri. Varhaiskasvatuksessa yksi merkittävä kehitystä suojaava tekijä on aikuinen, joka on aidosti huomannut lapsen päivän aikana. Yksikin suojaava tekijä voi lieventää riskitekijöiden vaikutusta huomattavasti ja antaa voimia myöhemmälle sopeutumiselle sekä myönteiselle kehitykselle. (Turja 2017, 22–23.)

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimus toteutettiin Pilke päiväkotikiikkipöydässä, joka on tammikuussa 2019 valmistunut kaksikielinen päiväkotikiikkipöytä (Pilke 2020). Tutkimuksen tarkoituksena oli kerätä tietoa näiden ryhmien lasten osallisuudesta ja sen edistämisestä varhaiskasvatuksen opettajien näkökulmasta. Tutkimuksen kautta Pikkupöydän henkilöstö saa arvokasta tietoa alle 3-vuotiaiden osallisuuden huomioimisen toteutumisesta ja edistämisestä omassa yksikössään.

5.1 Tutkimusote

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena on kuvata tiettyä ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtää toimintaa tai tulkita teoreettisesti halutulla tavalla jotain ilmiötä. Tällöin oleellista on, että tutkimukseen valitut henkilöt tietäisivät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman laajasti. Tutkijalta tämä vaatii tutkimukseen osallistujien huolellista kartoitusta ja suunnittelua. (Sarajärvi & Tuomi 2017, 209–210.)

Kvalitatiivinen tutkimusote kannattaa valita silloin kun halutaan selvittää tapahtumien yksityiskohtaisia asetelmia ja tietyissä tapahtumissa mukana olleiden henkilöiden merkitysrakenteita sekä tapauksien syy- seuraussuhteita (Metsämuuronen 2006, 88). Kyseinen tutkimusote on suotuisa myös silloin, kun tutkimus halutaan toteuttaa mahdollisimman luonnollisissa ja todellisuutta vastaavissa tilanteissa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 160). Kvalitatiivisen tutkimuksen luonteeseen kuuluu tutkittavan kohteen kokonaisvaltainen ja perusteellinen kuvaaminen. Tähän kuuluu ymmärrys erilaisten tapahtumien vaikutuksista toisiinsa ja tutkimuksesta onkin mahdollista löytää erilaisia toisiinsa liittyviä ilmiöitä. Lähtökohtana pidetään todellisen elämän kuvaamista. (Hirsjärvi ym. 2008, 157.)

5.2 Aineiston keruu

Laadullisen tutkimuksen yhtenä aineistonkeruumenetelmänä on kysely. Kyselyä tai haastattelua käytetään silloin kun halutaan tietoa mitä yksittäinen ihminen

ajattelee tai miksi hän toimii juuri kyseisellä tavalla. Kysely on menetelmä, jossa aineistoa kerätään kyselylomakkeen avulla, jonka vastaaja itse täyttää esimerkiksi kotona tai valvotussa ryhmätilanteessa. (Sarajärvi & Tuomi 2017, 179.)

Kyselyn etuina voidaan pitää sen tehokkuutta ja helppoutta. Kyselyiden avulla voidaan saada laaja tutkimusaineisto, jossa vastaajia sekä kysymyksiä on paljon. Sähköinen kysely voidaan lähettää esimerkiksi kymmenille vastaajille saman aikaisesti, jolloin se myös säästää tutkijan aikaa ja vaivannäköä. Lisäksi tutkija pystyy melko hyvin arvioimaan aikataulun ja kustannukset tutkimukseen liittyen. Kyselytutkimukseen nähdään kuitenkin liittyvän jonkun verran heikkouksia, jotka tutkijan on hyvä ottaa huomioon. Tutkijan on esimerkiksi mahdotonta tietää kuinka tosissaan vastaajat ovat tutkimuksen ottaneet ja ovatko he ymmärtäneet kaikki kysymykset niin kuin tutkija on halunnut. Katoa vastaajissa voi myös esiintyä jonkun verran. Kritiikiksi on myös esitetty kyselytutkimuksien teoreettista vaatimattomuutta sekä aineiston pinnallisuutta. Kyselylomakkeesta voi kuitenkin saada hyvin onnistuneen, mutta tutkijalta se vaatii ennen kaikkea aikaa ja monipuolista tietoa tutkittavasta aiheesta. (Hirsjärvi ym. 2008, 190.)

Tämän tutkimuksen kyselylomakkeeseen valittiin kahdeksan avointa kysymystä, joilla haluttiin saada vastaus tutkimuskysymyksiin. Kysymyksillä haluttiin saada tietoa alle 3-vuotiaiden lasten osallisuudesta ja sen toteutumisesta Pikkuponissa. Lisäksi selvitettiin, miten pienten lasten osallisuutta voitaisiin vielä kehittää kyseisessä yksikössä.

Avoimiin kysymyksiin päädyttiin, koska haluttiin saada vastaajien ajatukset ja mielipiteet mahdollisimman selkeästi esille. Kyselyissä käytetään kysymyksiä muotoillessa tavallisesti kolmea eri tyyliä, jotka ovat avoimet kysymykset, monivalintakysymykset tai asteikkoihin eli skaaloihin perustuvat kysymykset. Avoimissa kysymyksissä jätetään tyhjä tila kysymyksen vastaukselle. Avoimien kysymysten kautta vastaajalla on mahdollisuus ilmaista itseään vapaasti omin sanoin ja näin antaa vastauksia todellisista mielipiteistään aiheeseen liittyen. Avoimet kysymykset myös mahdollistavat vastaajien motivaatioihin liittyvien seikkojen sekä viitekehyksen tarkastelun. (Hirsjärvi ym. 2008, 193–194.)

Tämän tutkimuksen aineisto kerättiin paperillisena kyselylomakkeella, johon vastasi kolmen eri ryhmän varhaiskasvatuksen opettajat. He vastaavat ryhmiensä pedagogisesta toiminnasta. Kyselylomakkeet jaettiin neljälle varhaiskasvatuksen opettajalla ja kolme palautti lomakkeen takaisin annettuun määräaikaan mennessä. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston koko ei ole tutkimuksen onnistumisen kannalta se oleellisin seikka vaan teoreettisesti kestävien näkökulmien rakentaminen. Kvalitatiivisen tutkimuksen luonteeseen kuuluu tietyn toiminnan tai ilmiön tarkempi tutkiminen ja siitä teoreettisesti mielekkään tulkinnan antaminen, ei niinkään tutkittavan ilmiön tilastollinen yleistäminen. (Eskola & Suoranta 2015, 119–120.)

5.3 Aineiston analysointi

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa aineiston analysointi on monesti mielletty vaikeaksi. Analysointia on kuitenkin mahdollista tehdä monella eri tavalla ja pääperiaatteena on, että tutkija valitsee tutkimusongelmaan parhaiten sopivan analyysitavan. Analyysitapaa on hyvä miettiä jo aineistoon tutustumisen ja sen teemoittelun aikana. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 224.) Alasuutarin (2015) sanoin laadullisen tutkimuksen analyysissa aineisto nähdään kokonaisuutena, joka pyrkii selittämään jonkin singulaariseksi ajatellun sisäisesti loogisen kokonaisuuden rakennetta. (Alasuutari 2015, 65).

Tämän tutkimuksen aineiston analyysissä käytetään aineistolähtöistä sisällönanalyysia, jonka tarkoituksena on tarkka aineiston analysointi. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa haluttuun tutkimuskysymykseen saadaan vastaus käsitteitä yhdistelemällä. Tämä perustuu tutkijan tulkintaan, jolloin empiirisestä aineistosta pystytään muodostamaan käsitteellisempiä näkemyksiä tutkittavasta aiheesta. Sisällönanalyysia käytetään paljon erilaisissa tutkimuksissa ja monet laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmät ovatkin saaneet tästä paljon vaikutteita. Sisällönanalyysia voidaan pitää yksittäisenä metodina tai väljänä viitekehyksenä, jota on mahdollista hyödyntää erilaisissa analyysikokonaisuuksissa. (Sarajärvi & Tuomi 2017, 221, 275–276.)

Milesin ja Hubermanin (1994) mukaan aineiston analyysi voidaan jakaa yksinkertaisesti kolmeen vaiheeseen: aineiston redusointi eli pelkistäminen, aineiston klusterointi eli ryhmittely ja abstrahointi eli teoreettisten käsitteiden luominen. Aineiston pelkistäminen eli redusointi tarkoittaa esimerkiksi puhtaaksi kirjoitetun haastatteluaineiston pelkistämistä siten, että aineistosta karsitaan pois kaikki tutkimukselle epäolennainen. Tutkimustehtävä määrittelee mitkä olennaiset ilmaukset aineistosta litteroidaan (Sarajärvi & Tuomi 2017, 264–265).

Aineiston klusteroinnissa aineiston alkuperäisilmaisuja käydään huolellisesti läpi ja aineistosta haetaan samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia esittäviä käsitteitä. Tutkija ryhmittelee samaa ilmiötä esittävät käsitteet ja yhdistää ne eri luokiksi, jolloin saadaan luotua alaluokkia. Alaluokat nimetään luokan sisältöä kuvaten. Luokittelun seurauksena on aineiston tiivistyminen, kun yksittäiset ilmaukset liitetään yleisimpiin käsitteisiin. (Sarajärvi & Tuomi 2017, 268.)

Viimeisempänä vaiheena tulee aineiston abstrahointi. Abstrahoinnin tarkoituksena on erotella tutkimuksen kannalta oleelliset seikat, jonka jälkeen niistä muodostetaan teoreettisia käsitteitä. Abstrahoinnin kautta tutkija muodostaa tulkitsemiensa käsitteiden kautta kuvauksen tutkimuskohteesta. Olennaista on uuden teorian ja johtopäätösten vertaaminen alkuperäisaineistoon koko prosessin ajan. Abstrahointia voidaan jatkaa aina siihen asti, kun se aineiston sisällön kannalta on mahdollista. (Sarajärvi & Tuomi 2017, 272, 275–276.)

6 TUTKIMUSTULOKSET

Tässä osiossa tarkastellaan tutkimustuloksia. Tutkimustulokset esitetään kyselylomakkeen kysymysten mukaisesti alaotsikoinen. Tekstissä kasvattajilla viitataan kyselyyn osallistuviin varhaiskasvatuksen opettajiin. Haastatteluista otetut suorat lainaukset tekstissä ovat selventämässä tutkimuksen kautta saatuja tuloksia.

6.1 Osallisuuden määrittely

Varhaiskasvatuksen opettajat antoivat ajatuksiaan alle 3-vuotiaiden lasten osallisuuden määrittelystä varhaiskasvatuksessa. Vastaukset on jaettu kahteen yläkategoriaan, jotka ovat ”lapsilähtöisyys” ja ”toiminnan suunnittelu yhdessä lasten kanssa”.

Lapsilähtöisyys

Kasvattajat nostivat monipuolisesti esille alle 3-vuotiaiden lasten osallisuuden kokonaisvaltaisuuden. Alle 3-vuotiaiden osallisuuden kokemus lähtee rakentumaan hyvin pienistä asioista lapsen omassa lähiympäristössä. Lapsilähtöisyydessä korostuu myös jokaisen lapsen yksilöllisyys ja sen huomioiminen osallisuudessa.

”Saavat oman mielenkiinnon mukaan osallistua & auttaa arjen eri toiminnoissa”

Tämä yläkategoria muodostui kolmesta alakategoriasta: lapsen kokemus, lapsen mielipide ja lapsen yksilöllisyyden huomioiminen.

Osallisuus määrittyy lapsen oman kokemuksen kautta; onko lapsi kokenut voivansa vaikuttaa häntä koskeviin asioihin ja onko hänelle kokemus kuulluksi tulemisesta. Kasvattajat nostivat lisäksi esille osallisuuden mahdollistajana lapsen kokeman turvallisuuden tunteen ja luottamuksen omassa ryhmässään. Lapsen kokema perustuvallisuuden tunne on tärkeä, jotta lapsi uskaltaa ilmaista omia mielipiteitään ja yrittää uusia asioita. Turvallisuuden ja luottamuksen tunne on

tärkeää myös epäonnistumisen hetkillä, jolloin lapsella on luottamus siihen, että aikuinen on antamassa tukea ja apua tarvittaessa. Yksi kasvattajista nosti myös esille vertaisryhmään kuulumisen, joka vahvistaa lapsen osallisuuden kokemusta. Lapselle on tärkeää kokea olevansa arvostettu ja hyväksytty jäsen omassa yhteisössään, jolloin lapsi uskaltaa olla oma itsensä ja ilmaista omia mielipiteitään.

”Osallisuuteen kuuluu olennaisesti lisäksi se, että lapsilla on luottamus hoitajiin ja he kokevat perusturvallisuuden tunnetta.”

”Alle 3-vuotiaiden osallisuus varhaiskasvatuksessa tarkoittaa sitä, että lapset tuntevat olevansa osa ympäröivää vertaisryhmää.”

Kasvattajat nostivat esille lapsen mielipiteen huomioimisen toiminnassa. Osallisuuden määrittelyssä lapsen mielipiteiden kuulemisella ja niiden mukaan toimimisella on suuri merkitys lapselle. Lapselle syntyy kokemus vaikuttamisesta ja etenkin pienillä lapsilla lelujen tai leikin valitseminen on yksi merkittävä keino vahvistaa osallisuuden kokemusta.

”Tuomalla toimintaan lasta kiinnostavaa tekemistä.”

”Lasta kiinnostavia leluja tulee olla esillä ja lapsen tasolla saatavilla.”

Kasvattajat korostavat lapsen yksilöllistä huomioimista toiminnassaan. Jokainen lapsi saa osallistua arjen eri toimintoihin oman mielenkiintonsa mukaan. Lasten ikä- ja kehitystason määrittelee myös sitä, mihin kaikkeen lapsen pystyy ottamaan mukaan. Jokainen lapsi huomioidaan omana yksilönään.

”Osallistuvat kaikkiin arjen toimintoihin ikätaso ja kehitystaso huomioiden.”

”Jokainen lapsi huomioidaan omana yksilönään.”

Toiminnan suunnittelu yhdessä lasten kanssa

Kaikki kasvattajat pitivät tärkeänä lapsen mahdollisuuden vaikuttaa toiminnan suunnitteluun. Tämä koettiin tärkeäksi osallisuuden määrittelyssä. Kasvattajat suunnittelevat toimintaa yhdessä lasten kanssa ja heidän mielenkiinnon kohteitaan ja ajatuksia huomioon ottaen.

” Lapset pääsevät osallistumaan ryhmän toiminnan lisäksi sen suunnitteluun.”

”Osallistuvat omien kykyjen ja ikätaso huomioiden toiminnan suunnitteluun.”

”Lapsen mielipide huomioidaan toiminnassa.”

6.2 Lasten osallisuuden huomioiminen toiminnan suunnittelussa

Kasvattajat antoivat ajatuksiaan alle 3-vuotiaiden osallisuuden huomioimisesta toiminnan suunnittelussa. Tutkimuksen yläkategorioiksi nousi ”lapsen havainnointi”, ”pienryhmätoiminta” ja ”vuorovaikutus huoltajien kanssa”.

Lapsen havainnointi

Tutkimuksesta ilmenee, että kasvattajat huomioivat lasten osallisuutta toiminnan suunnittelussa ja kehittämisessä hyvin monipuolisin keinoin. Kasvattajat nostivat tärkeäksi tekijäksi lapsen havainnoinnin. Lapsen kiinnostuksen kohteiden pohjalta pedagogista toimintaa suunnitellaan tarkoituksenmukaisemmaksi ja yksilöllisemmäksi. Alle 3-vuotiaiden lasten kohdalla leikin kokonaisvaltainen havainnointi on yksi tärkeimmistä pedagogisen dokumentoinnin keinoista.

”Lasten mielipiteitä ja toiveita kuunnellaan ja kirjoitetaan ylös, jotta niitä voitaisiin hyödyntää toimintaa suunniteltaessa.”

”Osa lapsista ei puhu, mutta havainnoin heitä ja yritän päätellä lasten mielenkiinnonkohteita.”

”Olemme havainnoineet lasten toimintaa esim. vapaan leikin aikana, jotta saisimme selville mitkä leikit ja lelut lasta kiinnostaa.”

”Lapsen kiinnostuksen kohteiden pohjalta suunnittelemme pedagogista toimintaa.”

Pienryhmätoiminta

Lasten osallisuuden tukemiseksi kasvattajat nostivat esille pienryhmätoiminnan merkityksen toiminnassaan. Kasvattajat katsovat pienryhmätoiminnalla olevan olennainen merkitys lapsen yksilölliseen kohtaamiseen ja kaverisuhteiden muodostumiseen. Pienryhmätoiminta tukee lapsen osallisuuden kokemusta omassa lähiympäristössään, sillä aikuinen pystyy paremmin kohtaamaan jokaisen lapsen, kun ryhmä on pienempi.

”Ryhmämme toimii pienryhmissä ja mielestäni se on olennainen asia osallisuuden toteutumisen kannalta.”

”Kun ryhmä ympärillä on pieni lapsi saa rauhassa tutustua muihin lapsiin ja aikuisella on myös enemmän aikaa ja mahdollisuuksia keskittyä lapseen yksilöllisesti. Täten luodaan lapselle hyväksytyksi tulemisen tunne ja tuetaan kaverisuhteiden kehittymistä.”

Vuorovaikutus huoltajien kanssa

Toimintaa suunniteltaessa ja kehitettäessä yhteistyö huoltajien kanssa koetaan tärkeäksi. Huoltajat osaavat antaa lapsesta paljon tietoa, jota kasvattajat voivat hyödyntää toiminnassaan ja lapsen osallisuuden toteutumisessa. Ennen kaikkea pienten lasten kohdalla runsas tiedon jakaminen varhaiskasvatuksen henkilöstön kanssa antaa arvokasta tietoa lapsesta, kun kielellinen ilmaisu on vasta kehittymässä.

”Kysymme vanhemmilta, mistä lapsi on kiinnostunut.”

”Keskustelut huoltajien kanssa antavat paljon tietoa lapsen kiinnostuksen kohteista ja siitä, mitä lapsi tykkää tehdä.”

6.3 Osallistava pedagogiikka ja sen toteuttaminen

Varhaiskasvatuksen opettajien näkökulmia osallistavan pedagogiikan määrittelystä sekä sen toteutumisesta. Tässä tutkimuksessa osallistavan pedagogiikan määrittelyn yläkategorioiksi muodostui ”lapsilähtöisyys” ja ”lapsen aktiivinen rooli toiminnassa”. Osallistavan pedagogiikan toteutumisen tulokset jaettiin puolestaan kolmeen yläkategoriaan: ”mahdollisuus vaikuttaa lähiympäristöön”, ”kannustuksen merkitys” ja ”lapsen havainnointi”.

Lapsilähtöisyys

Kasvattajat kokivat lapsilähtöisyyden toteuttamisen merkittäväksi tekijäksi osallistavassa pedagogiikassa. Lapset nähdään aktiivisina toimijoina, jotka osallistuvat toimintaan kukin omien yksilöllisten vahvuuksien mukaan. Kasvattajat kokevat tärkeäksi tutkimisen, oppimisen ja ihmettelyn yhdessä lasten kanssa.

”Lapsilähtöistä, yhdessä lasten kanssa toteutettava oppiminen ja tutkiminen.”

”Sen sijaan, että aikuinen määrää jumpassa, miten pallo menee koriin, antaa hän lasten itse kokeilla, miten pallon saisi laitettua sinne.”

”Osallistetaan lapsia tutkimaan yhdessä, aikuisen esimerkki tärkeä.”

Lapsen aktiivinen rooli toiminnassa

Kasvattajat kokevat osallistavan pedagogiikan hyvin tärkeäksi, sillä varhaiskasvatuksen opettajilla heillä on vastuu ryhmänsä pedagogisesta toiminnasta. Kasvattajat kaikki nostivat esille lapsen aktiivisen roolin toiminnan suunnittelussa. Lapset antavat omista leikeistään ja mielenkiinnonkohteistaan lähtökohdat toiminnan kehittämiseksi. Kaikille lapsille annetaan myös mahdollisuus osallistua toimintaan ja toimintaa muokataan kaikille sopivaksi.

Osallistavassa pedagogiikassa lapsi nähdään aktiivisena toimijana ja ryhmän jäsenenä.

”Aikuinen suunnittelee toimintaa lasten mielenkiinnonkohteet huomioiden ja toteuttaa siten, että lapset osallistuvat toimintaan aktiivisesti kehittäen, omia, luovia ratkaisuja.”

”Aikuinen suunnittelee ja toteuttaa pedagogista toimintaa niin, että lapsilla on siinä aktiivinen rooli.”

Mahdollisuus vaikuttaa lähiympäristöön

Lapsen osallisuus toteutuu parhaiten hänen omassa lähiympäristössään, johon hän voi omilla valinnoillaan vaikuttaa. Aikuisen on tärkeää huomata nämä pienet valinnan mahdollisuudet, joihin kasvattaja pystyy lasta osallistamaan.

”Mahdollisuuksien mukaan kaikissa arjen toiminnoissa, esim. saavat hakea ruokansa itse, WC:ssä itse ottaa oman vaippansa, pukeutua itse, kierrätysretkillä tiputtaa roskat roska-astiaan avustettuna ja ulkona auttaa pihatöissä.”

”Annamme lapselle mahdollisuuden vaikuttaa toimintaan kysymällä lapselta hänen mielipiteensä esim. leikkiä valitessa.”

”Pyrimme mahdollisimman paljon keskustelemaan lasten kanssa, jotta heillä tulisi tunne, että saavat vaikuttaa toimintaan.”

Kannustuksen merkitys

Pieni lapsi tarvitsee aikuisen läsnäoloa ja kannustusta paljon uusissa tilanteissa ja omatoimisuutta pystytään kehittämään hyvin monissa eri tilanteissa päivän aikana. Kaikki kasvattajat korostivat kannustamisen tärkeyttä. Lapsen yksilöllisen kehityksen tukeminen koettiin tärkeäksi ja se huomioidaan myös aikuisen toiminnassa.

”Tuen omatoimisuuden kehittymistä eli en tee kaikkea valmiiksi, vaan osallistan lapsen oppimisprosessiin niin, että lapsi kokeilee asioita itse.”

”Kannustan lasta kokeilemaan taitojaan ja kehun pienestäkin onnistumisesta.”

”Kaikkea kannustetaan tekemään ja tekeminen muokataan osaamista ja taitoja vastaavaksi.”

Lapsen havainnointi

Kasvattajat kokivat, että aikuisen aito läsnäolo mahdollistaa lapsen kokonaisvaltaisen havainnoinnin. Havainnoinnin kautta kasvattajat saavat arvokasta tietoa lapsista ja heidän tarpeistaan. Havainnointi on pohjana toiminnan suunnittelulle ja osallisuuden toteutumiselle. Toimintaa muokataan myös herkästi sen mukaan, mikä lapsia motivoi kyseisenä päivänä.

”Kun on aidosti läsnä, havainnointiin pystyy keskittymään paremmin.”

”Jokaiselle päivälle on oma toimintasuunnitelma, mutta sitä muokataan herkästi heti, kun hahmottuu, miten mikäkin pienryhmä kiinnostuu ja motivoituu.”

”Seuraan aktiivisesti sitä, mikä lapsia motivoi oppimaan.”

6.4 Osallisuutta edistävät tilanteet ja niiden huomioiminen päiväkodissa

Varhaiskasvatuksen opettajien ajatuksia osallisuutta edistävästä tilanteista ja niiden huomioimisesta päiväkodin toiminnassa. Tulokset jaettiin kolmeen yläkategoriaan: ”päiväkodin arjen tilanteet”, ”kasvattajan läsnäolo” sekä ”kasvattajien keskinäinen vuorovaikutus”.

Päiväkodin arjen tilanteet

Kaikki kasvattajat olivat sitä mieltä, että päivittäin löytyy useita tilanteita, jotka edistävät lasten osallisuutta. Osallisuutta edistää ohjattujen tuokioiden lisäksi erilaiset arjen tilanteet, jotka tapahtuvat päivittäin.

”Miltei kaikki arjen tilanteet edistävät osallisuutta ja niitä hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan.”

”Päiväkodin arjessa on mielestäni useita tilanteita, joissa lasten osallisuutta voidaan edistää, esimerkiksi leikki-tilanteet, ruokakärryn hakeminen, uloslähtö, ohjatut tuokiot...”

”Ohjatut tuokiot, kädentaidot, jumppa, musiikki.”

Kasvattajan läsnäolo

Kasvattajat korostivat aikuisen läsnäoloa osallisuuden edistämisessä. Läsnä oleva aikuinen mahdollistaa lapsen kiinnittymisen toimintaan ja näin myös tukee osallisuuden muodostumista.

”Aikuinen tukee lasten kiinnittymistä ryhmään ja osallisuuden kokemuksen kehittymistä.”

Tämä yläkategoria muodostui kahdesta alakategoriasta: vuorovaikutus ja kasvattajan tarjoama tuki.

Kasvattajat olivat kaikki sitä mieltä, että päivittäiset keskustelut lasten kanssa ovat keskeisessä asemassa osallisuuden edistämisessä. Vuorovaikutus korostui etenkin ruokailutilanteissa, johon olennaisena osana kuuluu sanallinen kanssakäyminen oman pöydän lasten kanssa.

” Keskustellaan lasten kanssa ruokapöydässä.”

” Ruokailuissa kysyminen paljonko mitäkin ruokaa haluaa.”

”Aikuinen mukana leikissä keskustelemassa ja rikastuttamassa leikkiä.”

Eräs kasvattaja nosti myös esille aikuisen antaman kannustuksen merkityksen lapsen kokeillessa ja harjoitellessa omia taitojaan. Aikuisen läsnäolo ja tuki on myös tärkeää leikki-tilanteissa, joissa lapset harjoittelevat sosiaalisia taitojaan ja muodostavat vertaissuhteita toisiin lapsiin.

”Osallisuutta edistävät kaikki ne hetket, kun lasten vertaissuhteiden kehittymistä tuetaan ja lasta kannustetaan kokeilemaan ja käyttämään taitojaan.”

Kasvattajien keskinäinen vuorovaikutus

Eräät kasvattajat nostivat esille osallisuuden edistämässä keskinäisen vuorovaikutuksen ja asioiden pohdinnan yhdessä muun tiimin kanssa.

”...käymme tiimin kesken tilanteita läpi ja pohdimme, mihin kaikkeen lapset voisi ottaa mukaan ja miten. Pohdimme myös sitä, miten edistämme lasten leikkitaitoja ja miten motivoimme yrittämään asioita itse.”

”Tiimeissä käydään keskusteluja tilanteista, joihin lapset voisi paremmin ottaa mukaan.”

6.5 Varhaiskasvatuksen opettajan rooli osallisuuden edistämässä

Kasvattajilta kysyttiin miten he kokevat oman roolinsa osallisuuden edistämässä. Kaikki kasvattajat tiedostavat oman roolinsa merkityksen lapsen osallisuuden toteutumisen näkökulmasta. Tuloksista muodostui yksi yläluokka: ”pedagoginen vastuu”.

Pedagoginen vastuu

Vastauksista nousi esille kasvattajan tietoisuus oman pedagogisen vastuun merkityksestä, sekä lapsiryhmän että koko toiminnan kehittämisen kannalta.

”Roolini on olennainen pedagogisen vastuun kannalta.”

”Minä luon ja kehitän ryhmän käytäntöjä, joten minulla on päätävävalta sen suhteen, miten osallisuus huomioidaan. ”

Tämä yläkategoria muodostui kolmesta alakategoriasta: ”lapsen yksilöllinen huomioiminen”, ”toiminnan kehittäminen” sekä ”vuorovaikutuksen merkitys”.

Kasvattajat tiedostavat oman roolinsa osallisuuden edistämisessä, johon lapsen yksilöllinen huomioiminen liittyy vahvasti. Aikuisen antamalla positiivisella palautteella ja kannustuksella on vahva yhteys osallisuuden muodostumiselle. Ryhmässä lasten ikä vaihtelee ja erityisesti pienten lasten ryhmässä kehitystasoissa voi vielä olla paljon eroja. Kasvattajien on löydettävä yksilöllisiä keinoja tukea lapsen osallisuutta ja erilaisia kehitystarpeita.

”Kehuminen, tsemppaaminen ja aito läsnäolo.”

”Tehtävänä myös herätellä mielenkiintoa ja ottaa aktiivisesti kontaktia kaikkiin lapsiin, myös niihin, jotka eivät halua osallistua.”

”...tarvittaessa helpottaa tehtäviä vastaamaan lapsen mielenkiintoa ja ikätasoa.”

”Pienet lapset ovat kehitykseltään hyvin eri vaiheissa, joten toimintaa pitää muokata jokaiselle sopivaksi.”

Pedagogiseen vastuuseen kuuluu olennaisena osana toiminnan aktiivinen arvioiminen ja kehittäminen. Tämä ilmeni myös vastauksista, joissa kasvattajat kokevat, että toiminnan arvioimiseen ja kehittämiseen kiinnitetään erityistä huomiota.

”Roolini on huolehtia, mahdollistaa sekä edistää osallisuuden toteutumista ryhmässä.”

”Toiminnan arviointi ja sen kehittäminen kuuluu merkittävänä osana rooliini varhaiskasvattajan opettajana.”

Vastauksista nousi erään kasvattajan näkemys kasvattajan ja lapsen välisen vuorovaikutuksen merkityksestä. Osallisuutta edistetään keskustelemalla lasten kanssa. Lapsen osallisuuden kannalta on tärkeää, että hänelle tulee tunne kuulluksi tulemisesta ja aikuisen aidosta välittämisestä.

”Olemalla kiinnostunut siitä, mitä lapset tekevät, kyselemällä ja keskustelemalla lasta kiinnostavista asioista.”

6.6 Haasteet lapsen osallisuuden toteutumisessa

Kasvattajilta kysyttiin haasteista, jotka he kokevat vaikuttavan lapsen osallisuuden toteutumiseen. Kasvattajilla oli hyvin samankaltaisia kokemuksia eteen tulleista haasteista. Vastauksista ilmeni, että haasteet liittyvät hyvin vahvasti myös toisiinsa. Tuloksista muodostui kolme yläluokkaa: ”lapsen yksilölliset tarpeet”, ”ulkoiset tekijät” ja ”tiimin jäsenten erilaiset näkemykset”.

Lapsen yksilölliset tarpeet

Kasvattajien kokemat haasteet osallisuuden toteutumisessa liittyvät lasten erilaisiin tarpeisiin ja niiden huomioimiseen. Kasvattajilta vaaditaan luovia työtapoja ja innovatiivisia ratkaisuja lasten monipuolisten tarpeiden edessä. Kasvattajat kokevat lapsen yksilöllisen huomioimisen haasteelliseksi, kun toimintaan vaikuttaa myös ulkoisiin tekijöihin liittyvät haasteet.

”...miten sovittaa erilaiset temperamentit yhteen niin, että osallisuus toteutuu tasapuolisesti.”

”...miten voi osallistaa lasta, jolla ei ole yhteistä kieltä.”

”Jos lapsi ei aktiivisesti ota kontaktia/osoita mielenkiintoa.”

”Tehtävien mukauttaminen ikätasoa vastaavaksi toisinaan haastavaa.”

Ulkoiset tekijät

Kasvattajat kokivat myös erilaisten ulkoisten tekijöiden vaikuttavan osallisuuden toteutumiseen. Ulkoiset tekijät luokitellaan tässä tutkimuksessa sellaisiksi, joihin kasvattajat eivät itse voi vaikuttaa. Kasvattajat kokevat yhdeksi merkittäväksi haasteeksi päiväkodin arjen tiukat aikataulut, jotka luovat kiireisyyttä päiviin. Kasvattajat nostivat myös esille suuret lapsiryhmät, jotka vaikeuttavat lapsen yksilöllistä huomioimista ja näin osallisuuden toteutumista. Yksi kasvattaja nosti myös esille päiväkodin tilaratkaisut, joiden koetaan hankaloittavan kasvattajien työtä ja näin vaikuttavan lapsen osallisuuteen.

”... muita haasteita ovat isot lapsiryhmät, arjen kiireisyys...”

”Kiire ja lapsimäärät: toisinaan lapset ovat halukkaita osallistumaan johonkin toimintaan, mutta ei voi toteuttaa, jos tilanne tai aika ei anna siihen mahdollisuutta...”

”Myös tilaratkaisut saattavat vaikuttaa: täytyy vahtia toisaalla olevia lapsia, joten aikuinen ei pysty keskittymään vain yhden tai kahden kanssa toimimiseen ja muut eivät ole kiinnostuneita.”

Tiimin jäsenten erilaiset näkemykset

Yksi kasvattaja nosti esille haasteeksi lapsen osallisuuden toteutumisessa oman tiimin erilaiset näkemykset osallisuudesta ja sen toteutumisen mahdollisuuksista päiväkodin arjessa.

”Haastavaa on se, jos tiimin kaikki aikuiset eivät tiedosta osallistamisen mahdollisuuksia.”

6.7 Osallisuuden kehittäminen koko päiväkodin toiminnassa

Kasvattajat kertoivat näkemyksiään osallisuuden kehittämisestä koko päiväkodin toiminnassa. Vastaukset on jaettu kolmeen yläkategoriaan: ”pienryhmätoiminnan vahvistaminen”, ”uusien toimintamallien kokeilu” sekä ”tiivimpi yhteistyö vanhempien kanssa”.

Pienryhmätoiminnan vahvistaminen

Kasvattajat korostivat pienryhmätoiminnan kehittämistä ryhmien toiminnassa. Jokaisen ryhmän olisi hyvä käydä läpi päivän tilanteita, joissa lapsia voisi osallistaa entistä enemmän.

”Kaikki ryhmät voisivat kokeilla pienryhmätoimintaa ja käydä läpi päivän tilanteet ja pohtia, missä kohtaa lapsia ei juurikaan osallisteta, mutta voitaisiin osallistaa.”

”Pienryhmätoimintaa voisi jokainen ryhmä kehittää vielä.”

Uusien toimintamallien kokeilu

Kasvattajat nostivat esille erilaisten toimintamallien kokeilun ja soveltamisen ryhmien toiminnassa. Uusia työtapoja ja menetelmiä voisi luovasti hyödyntää, ja näin löytää ne, toimivimmat mallit oman ryhmän arjessa.

”Voitaisiin kokeilla/ hyödyntää jo olemassa olevia toimintamalleja, tarvittaessa sovelletusti esim. Bell Hooks vapauttava kasvatust.”

”Jokaisella ryhmällä omat tarpeet ja niiden mukaan uusia toimintamalleja voisi rohkeasti kokeilla.”

Tiiviimpi yhteistyö vanhempien kanssa

Kasvattajat kokivat tärkeäksi osallisuuden kehittämisessä päiväkodin ja kodin välisen yhteistyön lisäämisen. Vanhempien osallisuutta päiväkodin arjessa haluttaisiin vahvistaa ja ottaa heitä näkyvämmiin mukaan toimintaan.

”Tekemällä enemmän yhteistyötä vanhempien kanssa.”

”Vanhempien osallisuutta toiminnassa voisi vahvistaa lisäämällä yhteistyötä päiväkodin ja kodin välillä.”

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä luvussa tarkastellaan tutkimuksen johtopäätöksiä, tutkimuksen luotettavuutta ja eettisyyttä, tutkijan omaa oppimisprosessia sekä jatkotutkimusaiheita.

7.1 Tutkimuksen johtopäätökset

Tässä tutkimuksessa haluttiin selvittää mitä alle 3-vuotiaiden osallisuus on varhaiskasvatuksen opettajien näkökulmasta ja miten heidän osallisuuttaan voidaan edistää päiväkotipiikkuponissa. Kyselyyn osallistui kolme varhaiskasvatuksen opettajaa, jotka työskentelevät eri ryhmissä alle 3-vuotiaiden lasten parissa. Tulosten pätevyyttä tukevat tämän tutkimukseen teoreettinen viitekehys sekä aikaisemmat tutkimukset aiheeseen liittyen.

Tutkimuksen tuloksista voidaan päätellä, että varhaiskasvatuksen opettajat ovat hyvin tietoisia alle 3-vuotiaiden osallisuuden kokonaisvaltaisuudesta. Osallisuus mielletään ennen kaikkea lapsen mahdollisuutena vaikuttaa omassa lähiympäristössään niillä yksilöllisillä taidoilla ja osaamisella mitä hänellä on. Lapsi nähdään aktiivisena toimijana varhaiskasvatuksessa. Näin myös lapsen aktiivista toimijuutta varhaiskasvatuksessa painottaa varhaiskasvatustilaki (540/2018), joka korostaa lapsen oikeutta osallistua ja saada vaikuttaa itseään koskeissa asioissa. Tämä korostui myös Turjan (2017, 45) sekä Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (2020) esittämissä ajatuksissa lapsen osallisuudesta; lapsen osallisuus näkyy ennen kaikkea mahdollisuutena olla osallisena ja vaikuttaa häntä koskeissa asioiden määrittelyssä, toteuttamisessa ja suunnittelussa. Keskeisessä roolissa on aito kuulluksi tuleminen ja vaikuttaminen omassa toimintaympäristössään.

Tuloksista nousi esille lapsen kokemus, joka on tärkeä tekijä osallisuuden toteutumisessa. Varhaiskasvattajat luovat toimintaan osallisuuden mahdollisuuksia, mutta sitä merkittävämpää on lapsen oma kokemus vaikuttamismahdollisuuksistaan. Kasvattajat korostivat myös turvallisuuden ja luottamuksen merkitystä osallisuuden kokemuksessa. Vertaisryhmään kuuluminen

koettiin myös tärkeäksi tekijäksi. Oman ryhmänsä kautta lapsi voi kokea olevansa arvostettu ja hyväksytty jäsen omassa yhteisössään. Osallisuuteen liittyy myös vahvasti omien mielipiteiden ja toiveiden ilmaisu ja mahdollisuus myös toimia niiden mukaan. Kasvattajat huomioivat tätä lapsen mahdollisuudella valita esimerkiksi omia lelujaan ja leikkejään. Kuten Terveystieteiden tutkimuskeskus (2020) myös korosti, että merkittävää lapselle on osallisuuden kokemus ja vaikuttaminen itselle merkittävässä yhteisöissä. Nämä heijastuvat lapsen identiteetin kehittymisen lisäksi, kokonaisvaltaisesti lapsen kasvuun ja kehitykseen.

Tuloksista selvisi, että osallistava pedagogiikka nähdään ennen kaikkea lapsilähtöisenä toimintana, jossa lapsella on aktiivinen rooli. Lapsilähtöistä toimintaa toteutetaan yhdessä lasten kanssa, heidän mielenkiinnon kohteitaan ja toiveitaan kuunnellen. Tärkeää on asioiden tutkiminen ja ihmettely yhdessä. Suunniteltuun toimintaan annetaan lapsille tilaa tehdä omia luovia ratkaisuja ja kokeilla taitojaan. Osallistava pedagogiikka toteutuu parhaiten, kun lapsella on mahdollisuus vaikuttaa omaan lähiympäristöönsä. Aikuisen kannustus ja läsnäolo nähtiin tärkeänä lapsen kokeillessa uusia taitoja ja harjoitellessa omatoimisuutta. Näin myös Turja (2017, 40) korostaa, että kaikkien pedagogisten sisältöjen tulisi rakentua lasten mielenkiinnon kohteista ja aiemmista kokemuksista, mahdollistaen lapsen oman aloitteellisuuden. Leskenoja (2019, 278) näkee myös osallisuutta vahvistavan pedagogiikan lapsen kokoaikaisena kohtaamisena ja kuulemisena, mielipiteiden ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamisena sekä toiminnan suunnitteluna lapsen ehdoilla.

Tuloksista selvisi, että lasten osallisuutta huomioidaan toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa hyvin monipuolisesti. Tärkeimmäksi tekijäksi tässä muodostui lapsen kiinnostuksen kohteiden havainnointi ja sen pohjalta koko toiminnan sisällön suunnittelu. Alle 3-vuotiaiden lasten kohdalla leikin havainnointi on merkittävä menetelmä saada selville lapsen kiinnostuksen kohteita, kun sanallinen ilmaisu on vielä puutteellista. Tuloksista saatiin selville, että lasten osallisuutta tuetaan joka ryhmässä pienryhmätoiminnalla. Kasvattajat korostivat pienryhmätoiminnan mahdollistavan lapsen yksilöllisemmän kohtaamisen päivän

aikana. Pienryhmätoiminta tukee myös kaverisuhteiden muodostumista ja sitä kautta myös lapsen osallisuuden kokemusta omassa lähiympäristössään. Kuten myös Järvinen ja Mikkola (2015, 39–40) tuovat esille; pienryhmätoiminta luo lapsille turvallisen rakenteen, jossa lasten on luontevampaa rakentaa luottamusta ja vuorovaikutussuhteita toisiin lapsiin sekä kasvattajiin. Omien mielipiteiden esille tuominen on helpompaa ja tunne osallisuudesta syntyy, kun lapsi saa kokemuksen omaan ympäristöön vaikuttamisesta, toteaa myös Turja (2017, 46).

Kasvattajat nostivat lisäksi esille vuorovaikutuksen merkityksen lapsen huoltajien kanssa. Huoltajilta saadaan arvokasta tietoa lapsen kiinnostuksen kohteista ja mieltymyksistä, jotka auttavat toiminnan suunnittelussa entistä lapsilähtöisemmäksi. Myös Turja (2017, 54) korostaa varhaiskasvattajien sekä huoltajien välisen yhteistyön merkitystä osallisuuden toteutumisessa.

Kasvattajat kokivat, että lasten osallisuutta huomioidaan päivittäin arjen eri tilanteissa. Osallistamisen mahdollisuuksia on paljon päivän aikana ja näiden hetkien huomioiminen vaatii aikuiselta herkkyyttä ja aitoa läsnäoloa. Kasvattajan tuki ja kannustus edesauttavat lasta kiinnittymään mukaan toimintaan ja kokeilemaan taitojaan. Kasvattajan läsnäolo on tärkeää myös lasten vapaiden leikkien aikana, jolloin lapset harjoittelevat sosiaalisia taitojaan. Kasvattajat kokivat, että päivittäisillä keskusteluilla ja vuorovaikutustilanteilla lapset huomioidaan ja otetaan mukaan ryhmän toimintaan.

Myös Opetushallitus (2020) toteaa, että osallisuudessa on kyse pienten asioiden huomioimisesta lapsen omassa lähiarjessa. Toistuvien ja merkityksellisten tilanteiden kautta lapselle syntyy kokemus vaikuttamisesta itseä koskevista asioista. Opetushallitus korostaa myös kasvattajien erityisen herkkyyden merkitystä arjen eri tilanteissa. Turja (2017, 46) tuo myös esille nuorempien lasten mahdollisuudet vaikuttaa omaan ympäristöönsä monin keinoin, kun siihen annetaan mahdollisuus. Pienet arkiset vuorovaikutustilanteet antavat lapselle kokemuksen osallisuudesta.

Kasvattajat kokivat oman roolinsa osallisuuden edistämässä hyvin samanlaisena. Vastauksista korostui pedagogisen vastuun merkitys, joka määrittelee hyvin

pitkälle varhaiskasvatuksen opettajan työtä ryhmässä. Kasvattajat toivat esille yksimielisesti sen, että heillä on vastuu sekä lapsiryhmästä että ryhmän toiminnan kehittämisestä. Toimintaa arvioidaan ja kehitetään aktiivisesti, jotta se palvelisi paremmin lapsiryhmän sen hetkisiä tarpeita. Tähän liittyy vahvasti lapsen yksilöllisyyden huomioiminen. Yksilöllisten tarpeiden huomioiminen toiminnan suunnittelussa mahdollistavat jokaisen lapsen osallisuuden toteutumisen. Ryhmässä voi olla kehitykseltään hyvin eri tasoisia ja luonteisia lapsia, joten jokaisen yksilöllisten tarpeiden tiedostaminen vaatii luovien ratkaisujen hyödyntämistä toiminnan suunnittelussa.

Kasvattajat liittivät omaan rooliinsa vahvasti myös päivittäisen kannustamisen, aidon läsnäolon ja vuorovaikutuksen merkityksen. Kuten myös Opetushallitus (2020) kuvaa kasvattajan rooliin kuuluvaksi aktiivisen kuuntelun, läsnäolon ja havainnoinnin arjen eri tilanteissa. Lapsen osallisuuden toteutumisessa on otettava huomioon jokaisen lapsen yksilöllisyys ja kuinka jokainen lapsi voi omien taitojen puitteissa olla aktiivisena jäsenenä ryhmässään. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018) korostavat myös jokaisen lapsen mielipiteiden ja aloitteiden kuulemista toiminnassa. Lapset myös suunnittelevat, toteuttavat ja arvioivat toimintaa yhdessä henkilöstön kanssa.

Tuloksista selvisi, että kasvattajilla on hyvin samankaltaisia kokemuksia eteen tulleista haasteista, jotka liittyvät lapsen osallisuuden toteutumiseen. Kasvattajat kokivat lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioimisen ajoittain hankalaksi, kun päiväkodin arkea ohjaa tiukat aikataulut, jotka luovat kiireisyyttä toimintaan. Tuloksista nousi myös esille suuret lapsiryhmät, jotka myös hankaloittavat lasten yksilöllistä kohtaamista päivän aikana. Eräs kasvattaja nosti esille myös päiväkodin tilaratkaisut, jotka eivät aina mahdollista lapsen mielenkiinnon mukaan toimimista, etenkin jos lapsia on sillä hetkellä ryhmässä paljon.

Kasvattajat kokivat, että osallisuuden toteutuminen vaikeutuu entisestään näiden tekijöiden yhteisvaikutuksesta. Marjanen (2013, 85) perustelee pienryhmätoiminnan rauhoittavan ryhmän toimintaa, jolloin sekä aikuisen että lapsen toiminnan suunnittelu ja tilanteiden ennakointi on helpompaa. Näin myös

Järvinen ja Mikkola (2015, 39–40) perustelevat pienryhmätoiminnan hyödyllisyyttä; kasvattajilla on mahdollisuus lapsen kiirettömään kohtaamiseen, jolloin yksilöllinen huomioiminen ja tilanteiden havainnointi on kokonaisuudessaan helpompaa.

Kasvattajat toivat esille lapsen osallisuuden vahvistamiseen kehittämisehdotuksia koko päiväkodin toiminannassa. Vastauksissa korostui pienryhmätoiminnan vahvistamiseen liittyvät parannukset. Kaikkia ryhmiä kannustetaan aktiiviseen pienryhmätoiminnan suunnitteluun ja pohtimaan niitä tilanteita, joissa lapsia voitaisiin osallistaa vielä paremmin päivän aikana. Tuloksista nousi myös esille uusien toimintatapojen ja ideoiden rohkea kokeilu sekä soveltaminen oman ryhmän toimintaan. Jokaisella lapsiryhmällä on omat tarpeensa ja erilaisia toimintamalleja olisi hyvä hyödyntää monipuolisesti.

Osallisuuden kehittämiseksi toivottiin myös tiiviimpää yhteistyötä vanhempien kanssa. Myös vanhempien osallisuutta päiväkodin arjessa haluttiin vahvistaa ja ottaa heitä näkyvämmiin mukaan toimintaan. Järvinen ja Mikkola (2015, 17) tuovat esille uusien, osallisuutta vahvistavien toimintamallien ja työmenetelmien luovan kokeilun varhaiskasvatuksessa. Työyhteisöltä se vaatii runsasta keskustelua ja yksimielistä ymmärrystä siitä, kuinka uusia työmenetelmiä halutaan viedä eteenpäin. Osallisuutta edistäessä totuttuun päiväjärjestykseen on tehtävä tilaa joustavuudelle ja spontaaniudelle, jotta kasvattajilla on enemmän aikaa kohdata lasten aloitteita ja ajatuksia.

7.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Jokaisen tutkimuksen laatua ja luotettavuutta tulisi arvioida joillakin keinoin. Reliaabelius ja validius ovat käsitteitä, joita voidaan hyödyntää kvalitatiivisen tutkimuksen tutkimustulosten luotettavuuden mittaamisessa. Reliaabelius tarkoittaa mittaustulosten toistettavuutta eli voiko tutkimus antaa samat tutkimustulokset uudelleen. (Hirsjärvi ym. 2013, 231.) Tämän tutkimuksen luotettavuutta lisää vastauksien samankaltaisuus eli jos tutkimus toteutettaisiin uudestaan, kysymyksiin saataisiin todennäköisesti hyvin samankaltaiset vastaukset.

Tutkimuksen validiuksella puolestaan arvioidaan tutkimusmenetelmän kykyä mitata juuri tutkimuksen kannalta haluttua ilmiötä. Validius korostuu etenkin, kun aineistonkeruumenetelmänä on kyselylomake. Vastaajat voivat ymmärtää esitetyt kysymykset hyvin eri tavalla, kuin tutkija on olettanut. Tuloksia ei täten voida pitää pätevinä, jos tutkija tuloksia analysoitaessa pitää edelleen kiinni alkuperäisestä ajattelumallistaan (Hirsjärvi ym. 2013, 231.) Tässä tutkimuksessa validiuteen on kiinnitetty erityistä huomiota muotoilemalla kyselylomakkeen kysymykset mahdollisimman yksinkertaiseen muotoon. Tällä pyritään minimoimaan kysymysten tulkinnanvaraisuus, jolloin haluttuihin tutkimuskysymyksiin voidaan saada tarkka vastaus.

Laadullista tutkimusta tehdessä on huomioitava ja tiedostettava tutkijan avoin subjektiivisuus. Tutkija itse on pääasiallinen luotettavuuden kriteeri ja oman tutkimuksensa oleellisin tutkimusväline. Tästä syystä luotettavuutta tulisikin arvioida koko prosessin näkökulmasta. Näin ollen tutkijan omat pohdinnat koko tutkimusprosessista tuovat tutkimukselle lisää luotettavuutta. (Eskola & Suoranta 2015, 556–557.) Tutkimuksen luotettavuutta lisää aineiston tarkka analysointi ja vastaajien suorat lainaukset. Luotettavuutta ja uskottavuutta nostavat myös tutkimuksen aineiston luokitukset, joiden pohjalta tulkinnat on tehty. (Juuti & Puusa 2020, 450.) Kaikki tutkimuksen kannalta oleellinen aineisto analysoitiin ja jokaisesta kyselylomakkeen kysymyksestä muodostettiin ala- ja yläluokat. Suoria lainauksia käytettiin paljon vahvistamassa ja selventämässä esille nousseita havaintoja.

Tutkimustuloksia voidaan pitää luotettavina, sillä varhaiskasvatuksen opettajat antoivat hyvin samankaltaisia vastauksia esitettyihin kysymyksiin. Vastaukset olivat myös kaikin puolin kattavat. Teoreettinen viitekehys myös tukee tutkimustuloksia oikein hyvin. Kuitenkin Ahonen (2017, 111) totesi, että päiväkotien yhtenäisestä toimintakulttuurista huolimatta, jokaisessa varhaiskasvatusyksikössä on kuitenkin yksilöllinen tapa toimia. Erot yksiköiden välillä voivat edelleen olla verrattain suuria, esimerkiksi juuri vuorovaikutuksen laadun ja lapsen osallisuuden näkökulmasta. Tämän tutkimuksen tulokset eivät

siis ole liikaa yleistettävissä. Ne antavat kuitenkin todenmukaista tietoa yhden päiväkodin alle 3-vuotiaiden lasten osallisuuden toteutumisesta ja edistämisestä.

Luotettavuuteen vaikuttaa myös tutkijan oma suhde tutkittavaan ilmiöön. Tutkijan suhteen luonne tutkittavaan heijastuu hänen näkökulmaansa aiheesta sekä valintoihin, joita hän tekee tutkimusprosessin aikana. (Juuti & Puusa 2020, 466.) Olen toiminut varhaiskasvatuksen opettajan työtehtävissä parissa eri päiväkotiyksikössä neljän vuoden ajan, joten suhteeni tutkittavaan aiheeseen on hyvin läheinen. Aihe on ajankohtainen ja tärkeä osa varhaiskasvatuksen toimintaa ja mielestäni edelleenkin osallisuuden toteutumiseen ei aina kiinnitetä riittävästi huomiota. Työkokemukseni loi varmasti väistämättä tietyn näkökulman tutkittavaan aiheeseen, mutta samalla se syvensi teoreettista viitekehystä ja aiheen kokonaisvaltaista ymmärtämistä. Aineistoa analysoitaessa pyrin kuitenkin olemaan neutraali ja siirtämään sivuun omat mielipiteeni ja kokemukseni aiheesta. Ymmärrykseni aiheesta kasvoi koko prosessin etenemisen mukana ja se rikastutti entisestään myös tutkimusta.

Tutkimuksen alussa eettisiin ratkaisuihin tulee kiinnittää erityistä huomiota. Tutkimusaiheen valinta on ensimmäisiä eettisiä valintoja, joita tutkija tekee (Hirsjärvi ym. 2008, 24–25). Tutkimukseen valitulle organisaatiolle tulee antaa riittävää informaatiota tutkimuksen tarkoituksesta ja tavoitteista, jotta tutkimuslupa pystytään myöntämään (Hirsjärvi ym. 2001, 20). Tutkimussuunnitelma ja saatekirje lähetettiin päiväkodin johtajille hyvissä ajoin, jolloin annettiin aikaa tutustua tutkimukseen mahdollisimman hyvin ja sen pohjalta lupa myöntämään. Myös tutkimuksen kohderyhmää eli varhaiskasvatuksen opettajia informoitiin tutkimuksen tarkoituksesta ja luonteesta.

Tutkimus voidaan katsoa eettisesti hyväksyttäväksi ja luotettavaksi ainoastaan silloin, kun tutkimus on toteutettu hyviä tieteellisiä käytäntöjä huomioiden. Tässä tutkimuksessa kyselyyn vastaajien itsemääräämisoikeutta kunnioitettiin siten, että tutkimukseen osallistuminen oli täysin vapaaehtoista. Heillä oli myös sananvapaus ilmaista omia ajatuksiaan sekä oikeus yksityisyyteen.

(Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 5–6.) Tutkimukseen osallistuvien henkilöiden yksityisyyttä ja tasa-arvoa kunnioitettiin koko tutkimusprosessin ajan. Kyselylomakkeet palautettiin henkilökohtaisesti takaisin suljetuissa kirjekuorissa nimettöminä. Näin vastaajien henkilöllisyys pysyi myös tutkijalta salassa. Kyselylomakkeet myös tuhottiin asianmukaisesti aineiston analysoinnin jälkeen, eikä niitä ole käytetty muuhun tarkoitukseen.

7.3 Tutkijan oppimisprosessi

Tutkimuksen tekeminen oli mielenkiintoinen ja samalla myös haastava prosessi. Tutkimusaiheen valinta muodostui helpoksi, sillä se liittyy omaan työhöni olennaisesti ja on näin itselle hyvin läheinen. Aihe on myös erittäin ajankohtainen, sillä se määrittelee pitkälle lapsen roolia varhaiskasvatuksen toiminnassa ja sen kehittämisessä. Kokonaisuudessaan tutkimuksen tekeminen oli opettavainen sekä palkitseva ajanjakso, ja se vahvisti entisestään omaa ammatillista kasvuani varhaiskasvatuksen opettajana.

Opinnäytetyön tekemisen aloitin tammikuussa 2020, jolloin vielä pohdin tutkimusaiheen valintaa. Tammikuun lopulla pääsin kuitenkin nopeasti aloittamaan tutkimussuunnitelman kirjoittamisen. Tutkimuslupaa anoin Pilke päiväkotia Pikkuponin johtajalta, jonka jälkeen jaoin saatekirjeet sekä kyselylomakkeet varhaiskasvatuksen opettajille. Kyselylomakkeen tekemisen koin haasteelliseksi, koska oli vaikea päättää kysymyksistä, jotka tutkimuksen kannalta olisi olennaisia. Jälkeenpäin ajateltuna muokkaisin kysymyksiä hieman eri tavalla tai laatisin niitä vähemmän, sillä osaan kysymyksistä sain hyvin samankaltaisia vastauksia.

Aineistosta muodostui kuitenkin erittäin kattava, ja tutkimuksen kannalta kaikki oleellinen saatiin selvitettyä. Tutkimusta tehdessä odotin eniten aineiston analysointia. Mielenkiintoista oli, kun pääsi tarkastelemaan tutkimuksen tuloksia ja tekemään konkreettista tutkimustyötä. Tutkimukseen osallistuneet varhaiskasvatuksen opettajat suhtautuivat tutkimukseen lämpimästi, joka vaikutti omalta osaltaan tutkimuksen tekemisen mielekkyyteen.

Opinnäytetyö oli valmiina huhtikuussa 2020. Tutkimusaihe tuntui heti itselle sopivalta, joten kirjoittaminen sujui melko vaivattomasti. Kirjoitustyö on itselle myös erittäin luontevaa ja mielekästä. Luonnollisesti se helpotti koko työn tekemistä. Myös aiempi kokemus opinnäytetyön tekemisestä helpotti työn aloittamista ja kirjoittamista paljon, mutta omat haasteensa toi työelämän ja opinnäytetyön tekemisen yhteensovittaminen. Jälkeenpäin ajateltuna näin tiukka aikataulu toi kuitenkin paljon ylimääräistä stressiä, mikä olisi helpottanut, jos olisin päässyt aloittamaan työn aiemmin.

Tutkimuksen kautta opin paljon osallisuuden toteutumisesta etenkin aiheen kirjallisuuteen tutustuttuani. Opittuja asioita hyödynnän työssäni, kun lapsen osallisuutta vahvistetaan ja edistetään varhaiskasvatuksessa. Toivon, että tutkimuksestani on iloa myös Pilke Pikkuponin henkilöstölle ja tutkimustuloksia voidaan hyödyntää päiväkodin toiminnan suunnittelussa.

7.4 Jatkotutkimusaiheet

Jatkotutkimusaiheet voisivat liittyä tutkimuksessa saatuihin ideoihin lapsen osallisuuden kehittämiseen päiväkodin toiminnassa. Yksi osallisuuden kehittämiseen liittyvä ehdotus oli pienryhmätoiminnan vahvistaminen koko päiväkodissa. Jatkotutkimus voisi liittyä siihen, kuinka pienryhmätoimintaa on lähdetty vahvistamaan ryhmissä ja kuinka se on vaikuttanut toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen.

Mielenkiintoista olisi myös saada selville, onko pienryhmätoiminnan vahvistaminen poistanut muita haasteita, joita kasvattajat toivat esille osallisuuden toteutumisessa. Onko esimerkiksi haasteisiin lapsen yksilöllisessä kohtaamisessa voitu vastata? Toinen jatkotutkimusaihe voisi liittyä vanhempien kokemukseen omasta osallisuudestaan päiväkodin toiminnassa. Tiivis yhteistyö päiväkodin ja kodin välillä on tärkeää, mutta mielenkiintoista olisi selvittää, kuinka vanhemmat kokevat omat mahdollisuudet vaikuttaa ja tuoda esille mielipiteensä.

LÄHTEET

Ahlholm, S. 2014. ”Että jokainen lapsi saisi osallistua niillä taidoilla, mitä hällä on”. Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö.

Ahonen, L. 2017. Vasun käyttöopas. E-kirja. Jyväskylä. PS-kustannus.

Alasuutari, P. 2015. Laadullinen tutkimus 2.0. E- kirja. Tampere. Vastapaino.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2015. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. E- kirja. Tampere. Vastapaino.

Haapanen, S. 2018. Aikuinen lapsen osallisuuden mahdollistajana- aikuisen järjestämässä toiminnassa. Pro gradu-tutkielma. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2008. Tutki ja kirjoita. Helsinki. Tammi.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2013. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki. Tammi.

Juuti P. & Puusa A. 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. E- kirja. Helsinki. Gaudeamus Oy.

Järvinen K. & Mikkola P. 2015. Oletko sä meidän kaa?. Näkökulmia osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa. Helsinki. Pedatieto Oy.

Kanninen K. & Sigfrids A. 2012. Tunne minut!. Turva ja tunteet lapsen silmin. Jyväskylä. PS-kustannus.

Keltikangas- Järvinen L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki. WSOY.

Lindon, J. 2012. Supporting Children’s Social Development. E- kirja. London. Andrews UK Limited.

Lindon J. 2012. What Does it Mean to be Two?. E-kirja. London. Andrews UK Limited.

Leskisenoja, E. 2019. Positiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa - Toteuta käytännössä. E-kirja. Jyväskylä. PS-kustannus.

- Mannerheimin lastensuojeluliitto 2019. 1–2-vuotiaan liikunnallinen kehitys. Viitattu 9.2.2020 <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/1-2-v/1-2-vuotiaan-liikunnallinen-kehitys/>
- Mannerheimin lastensuojeluliitto 2019. 2–3-vuotiaan liikunnallinen kehitys. Viitattu 10.2.2020 <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/2-3-v/2-3-vuotiaan-liikunnallinen-kehitys/>
- Mannerheimin lastensuojeluliitto 2019. Vauva kehittyy vuorovaikutuksessa vanhempien kanssa. Viitattu 6.3.2020 <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/0-1-v/vauva-kehittyy-vuorovaikutuksessa-vanhempien-kanssa/>
- Mannerheimin lastensuojeluliitto 2018. Vauvan liikunnallinen kehitys. Viitattu 9.2.2020 <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/0-1-v/vauvan-liikunnallinen-kehitys/>
- Mannerheimin lastensuojeluliitto 2017. Vauvan sosiaalinen kehitys. Viitattu 5.2.2020 <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/0-1-v/vauvan-sosiaalinen-kehitys/>
- Marjanen P., Marttila M. & Varsa M. 2013. Pienten piirissä. Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille. Jyväskylä. PS-kustannus.
- Metsämuuronen, J. 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.
- Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila I. 2014. Ihmisen psykologinen kehitys. Jyväskylä. PS-kustannus.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö 2018. Uusi varhaiskasvatuslaki. Viitattu 28.2.2020 <https://minedu.fi/uusivarhaiskasvatuslaki>
- Opetushallitus 2020. Mitä on varhaiskasvatus?. Viitattu 18.1.2020 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-varhaiskasvatus>
- Opetushallitus 2020. Osallisuus varhaiskasvatuksessa -videosarja. Viitattu 19.1.2020 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/osallisuus-varhaiskasvatuksessa-videosarja>
- Opetushallitus 2020. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet päähkinänkuoressa. Viitattu 29.2.2020 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/varhaiskasvatussuunnitelman-perusteet-pahkinankuoressa>
- Pihlaja P. & Viitala R. 2018. Varhaiserityiskasvatus. Jyväskylä. PS-kustannus.
- Pilke 2020. Pilke Pikkuponi. Englannin kieltä- iloista mieltä. Viitattu 20.1. 2020 <https://www.pilkepaivakodit.fi/paivakodit/paivakodit-vaasa/pilke-pikkuponi/>

- Pilke 2020. Pilke tekee lapsen päivästä hyvän päivän, joka päivä. Viitattu 20.1.2020 <https://www.pilkepaivakodit.fi/tietoa-yrityksesta/>
- Pulkkinen L., Ahonen T., Lyytinen H., Ruoppila I., Nurmi J-E. & Lyytinen P. 2014. Ihmisen psykologinen kehitys. Jyväskylä. PS- kustannus.
- Rintakorpi K. & Vihmari- Henttonen E. 2017. Tää on meidän maailma!. Pedagoginen dokumentointi varhaiskasvatuksessa. Helsinki. Lasten keskus ja Kirjapaja Oy.
- Salminen, J. 2017. Early Childhood Education and Care System in Finland. Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne 2 (5). Viitattu 28.2.2020 <https://czasopismo.naukiowychowaniu.uni.lodz.pl/resources/html/article/details?id=168713>
- Sarajärvi, A. & Tuomi, J. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. E- kirja. Vantaa. Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Terveysten ja hyvinvoinninlaitos 2020. Lapsen osallisuus. Viitattu 20.1.2020 <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lapsen-osallisuus#otsikko2>
- Turja, L. 2017. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Varhaiskasvatuksen käsikirja, 38–55. Toim. Hujala, E. & Turja, L. Jyväskylä. PS-kustannus.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Viitattu 9.2.2020 https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/EETTISET%20PERIAATTEET_TENKIN%20HYVÄKSYMÄ%20LUONNOS_7.5..pdf
- Varhaiskasvatuslaki 540/2018. Viitattu 22.2.2020. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Viitattu 23.2.2020. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf

LIITE 1

SAATEKIRJE

Hei Pilke Pikkuponin varhaiskasvatuksen opettajat!

Opiskelen Vaasan ammattikorkeakoulussa, ja valmistun varhaiskasvatuksen opettajaksi tulevana keväänä 2020. Tämä kysely on osa tekemääni opinnäytetyötä, jonka teen Pilke päiväkoti Pikkuponille. Kyselyssä kerätään tietoa varhaiskasvatuksen opettajien näkökulmasta Pikkuponin ryhmien alle 3-vuotiaiden lasten osallisuudesta, ja kuinka se ilmenee toimintaa suunniteltaessa. Lisäksi selvitetään, mikä on varhaiskasvattajien rooli osallisuuden mahdollistamisessa ja mahdolliset haasteet osallisuuden toteutumisessa. Kysely tehdään anonyyminä ja vastaukset näkee ainoastaan tutkija. Vastauksien avulla kartoitetaan ainoastaan kokonaiskuvaa päiväkodin alle 3-vuotiaiden osallisuudesta, eikä vastaajia henkilöidä tutkimuksessa.

Toivon, että vastaat mahdollisimman kattavasti ja laajasti, sillä vastausten avulla saadaan arvokasta tietoa Pikkuponin pienten lasten osallisuudesta. Pyydän lomakkeet palauttamaan minulle viimeistään 4.3.2020. Voit palauttaa valmiit vastaukset minulle saamassasi kirjekuoressa Pikkuponissa.

Mikäli sinulla herää kysymyksiä opinnäytetyöhön liittyen, otathan rohkeasti yhteyttä.

Kiitos vastauksista ja mukavaa työpäivää!

Ystävällisin terveisin,

Iida-Maria Hautala

Sosiaali- ja terveysala, Vaasan ammattikorkeakoulu

3. Miten määrittelisit osallistavan pedagogiikan?

4. Miten osallistavaa pedagogiikkaa toteutetaan omassa ryhmässäsi?

7. Mitkä asiat koet haastaviksi lasten osallisuuden toteutumisessa?

8. Miten lasten osallisuutta voitaisiin vielä kehittää koko päiväkodin toiminnassa?

Kiitos!

LIITE 3

Analyysiesimerkki

